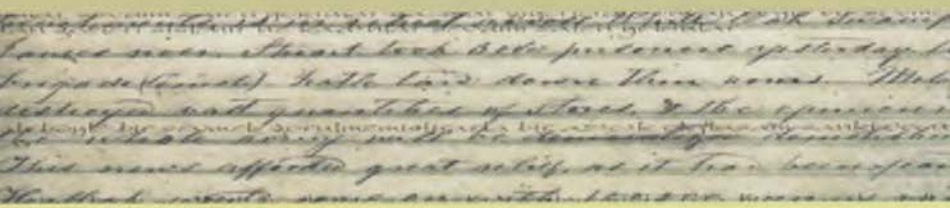
ATTİLÂ İLHAN

şiir

böyle bir sevmek

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları
18!

Genel Yayın: 741

ATTİLÂ İLHAN BİLİM, SANAT VE KÜLTÜR VAKFI

Başarı yalnız yetenek değil, disiplin, özveri, bağımsız ve ödünsüz bir kişilik, içten bir yurt ve insan sevgisi gerektirir. Ancak o zaman, gerçek ve hak edilmiş bir başarı olur. Attilâ İlhan tüm yaşamı ve eserleri ile bu başarıya iyi bir örnektir.

Attilâ İlhan'ın bu değerlerinin ve bunları temsil eden eserlerinin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için, onun ismiyle anılacak bir vakıf kurulmuştur.

Bu vakıf, bilim, sanat ve kültür alanında ülkemiz genç kuşaklarının çalışmalarına destek sağlayacak; bu değerler ışığında bir düşünce ve bilgi üretim, bir yardım merkezi olmayı amaç edinmiştir.

Attilâ İlhan genç yaşlarında, henüz bir lise öğrencisi iken, kendisi için kişisel bir hedef belirlemiş ve son gününe kadar ideallerine ulaşmak için özverili ve disiplinli bir yaşam sürdürmüştür. Geride bıraktığı eserlerin, kendisi gibi yaşam idealleri doğrultusunda yürüyen gençlere destek olması, İlhan Ailesi üyeleri için en büyük mutluluk olacaktır.

Cengiz İlhan ve Çolpan (İlhan) Alışık

Attilâ İlhan Bilim Sanat Kültür Vakfı
Adres : Sıraselviler Cad. No: 25 K: 3
34437 Taksim-İstanbul
Tel/Faks : (0212) 243 95 25 (3 Hat)
E-posta : bilgi@aibskv.org
Web : www.tilahan.net

TÜRK EDEBİYATI

ATTİLÂ İLHAN
BÖYLE BİR SEVMEK

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2004
Sertifika No: 11213

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA
IX. BASKI: AĞUSTOS 2004
XVIII. BASKI: ŞUBAT 2012

ISBN 978-975-458-519-3

BASKI
KİTAP MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
DAVUTPAŞA CADDESİ NO: 123 KAT: 1
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 482 99 10
Sertifika No: 16053

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Şiir

böyle bir sevmek

Attilâ İlhan

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

gündelik şeyler

sana ne yaptılar ... 11
sakın ha ... 14
ilk kelepçe ... 17
galiba ölüyorum ... 20
hadi, sen git ... 24

kavaklıdere balladları

böyle bir sevmek ... 33
eski sinemalar ... 35
kadınlar sonbahar ... 37
ihtiyarlar balladı ... 39
ah ... 42
yeşil bir kuştum ... 45
genel grev ... 47
metropol ... 49
hiç olmazsa, birisi ... 52
kar kasidesi ... 54

varsağı

varsağı 1 ... 59
varsağı 2 ... 61
varsağı 3 ... 62
nefesler 1 ... 64
nefesler 2 ... 65
nefesler 3 ... 66
nefesler 4 ... 67
nefesler 5 ... 68
nefesler 6 ... 69

jilet yiyen kız

yamyam kadınlar ... 73
jilet yiyen kız ... 76
özcinsel ... 79
porno ... 80
üçgen ... 82

gözlüklü hamdi'nin notları

gözlüklü hamdi'nin notları 1 ... 87
gözlüklü hamdi'nin notları 2 ... 88
gözlüklü hamdi'nin notları 3 ... 91
gözlüklü hamdi'nin notları 4 ... 92
gözlüklü hamdi'nin notları 5 ... 93
gözlüklü hamdi'nin notları 6 ... 96
gözlüklü hamdi'nin notları 7 ... 97
gözlüklü hamdi'nin notları 8 ... 98
gözlüklü hamdi'nin notları 9 ... 101

ki

o kızlar ki ... 105
o gözler ki ... 106
o yazlar ki ... 107
o sözler ki ... 108

meraklısı için notlar ... 111

meraklısı için ekler ... 137

"hakîr bakma bana kimseden sağınma kemem
fakir-i padişeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem"

fuzuli

gündelik şeyler

sana ne yaptılar

o sabah mı çıkmıştın bir gün önce mi
bir bıçağın ağzında yürür gibiydin
demirlerin soğukluğu soluk dudaklarında
gözlerinde karanlığı dar hücrelerin
seni görür görmez özgürlüğümden utandım
söyle ne içersin çay mı kahve mi
çok değişmişsin birden tanıyamadım

saçların uzundu omuzlarına akardı
gönlümüz şenlenirdi sarışınlığından
onlar mı kestiler sen mi kısalttın
gülerdin içimize aylar doğardı
görünmez dağların arkasından
eski gülümsemeni beyhude aradım
o sabah mı çıkmıştın bir gün önce mi
çok değişmişsin birden tanıyamadım

bir çay içer misin yoksa kahve mi
kibritim yok demek cıgaraya başladın
ellerin de titriyor bir şeyin mi var
böyle bir kız değildin sen eskiden
sana ne yaptılar sana ne yaptılar
kirpiklerin ıslanıyor durup dururken
o sabah mı çıkmıştın bir gün önce mi
çok değişmişsin birden tanıyamadım

sakın ha

sabiha bu adamlar beni alıp götürecek
sakın ha ağlamanı istemiyorum
soracakları varmış yıllardır sorarlar
anlaşılan bu sorgu daha yıllarca sürecek
ilk götürülüşümü bak hatırlıyorum
sendikaya yazıldığım günlerdi sanıyorum
otomobil farlarına yağmur yağıyordu
cıgaram ıslanmış sokaklar nedense dar
bu defa aksi gibi zilzurna ilkbahar

çocuğa bir şey söyleme sabiha belli olmaz
sakın ha ağlamanı istemiyorum
bakarsın çabuk biter akşama evdeyim
uzayacak olursa git hüseyin'i bul
eli kızıl kanda olsa bizi bırakmaz
çantamı hazırlarsın pijamanı terliklerim
izin verirlerse seni de beklerim
hani bir gülümsemen vardır sanki istanbul
gözlerin gözlerimi bulur bulmaz
içimde bütün şehir atlıkarınca gibi
döner ha döner ışık renk ve pul

hay allah bu ilkbahar beni öldürecek
rüzgârdaki kokular dudaklarımdaki tuz
bu adamlar sabiha beni alıp götürecek
günlerden cuma sabah saat dokuz
sakın ha ağlamanı istemiyorum
paran var mı yok mu bilemiyorum
al şu yüz lirayı yanında bulunsun
yüz de bana kalıyor varımız yoğumuz
çocuğa bir şeyler al onunla avunsun
beyler ben hazırım haydi gidiyoruz

sabiha unutma seni bekliyorum

ilk kelepçe

kötü kötü bakıyorlar işçi görmemişler mi hiç
hepsi bana bakıyorlar hayli uzak çekimser
bilmem ki nerem tuhaf ne yanım ilginç
besbelli gözlerinde hergelenin biriyim
saat beş çayında aynalı pastaneler
akşam / sokaklar kirli sarı / linyit kokusu
ulan ankara ben senin oğlun değil miyim
hepsi bana bakıyorlar kötü kötü bakıyorlar
yüreğimde bir ezinlik ağzımda ekşi bir su
içimdeki korkuyu göstermeden silmeliyim

ulan ankara ben senin oğlun değil miyim
kasketimin altında tepeden tırnağa bozkır
gönlümde ıslık ıslık bir türkü çağrılır
ellerim kazma kürek ayaklarım toz duman
ne han hamam sahibiyim ne apartıman
hepsi bana bakıyorlar fakat fena bakıyorlar
besbelli gözlerinde hergelenin biriyim
adamdan sayılmıyoruz kuşkuları var

ulan ankara ben senin oğlun değil miyim
karıncayı incitmem hayata saygım büyük
işçiyim dediysem anla ki tutsak değilim
alnımın terini yerim / acı tuz ve ekmek
istediğim yoksullara avuç avuç özgürlük
ortaklaşa çalışıp ortaklaşa yiyebilmek
çünkü bak / bin yıllık emek birikimiyim

iki yanımda iki polis ilk defa kelepçeliyim

galiba ölüyorum

bir namlu kımıldadı kurşun su gibi aktı
trafik lambaları yeşilden sarıya geçtiler
birden nasıl düştüm farkına varamadım
ayaklarımdan tutup sanki yere çektiler
meğerse vurulmuşum seni görünce anladım
yüzün cam yeşili gözlerin bütün ıslaktı

sevim senden başka bir kızla çıkmadım
ışıklar nereye saklandılar bilemiyorum
dudakların gölgeli gittikçe gölgeli
gittikçe yalnızım galiba ölüyorum
kurşunun fena bir yerime değdiği belli
ağzım kurumuş kan içinde bıyıklarım
uzandığım kaldırım gündüzden sımsıcaktı

sağa sola savrulmuş ders kitaplarım
bunlar benim miydi bunlar benim miydi
ölümün yaklaşması hayatı değiştiriyor
tuhaf şey dünyaya nasıl yabancılaştım
oysa sevişmek güzel çalışabilmek iyi
fakültede boykot yarın sona eriyor
sınavlar belki de öbürgün başlayacaktı

sevim senden başka bir kızla çıkmadım
sevim seni sevdim yeri geldi söylüyorum
şöyle bir dokunman insanı dinlendiriyor
kimde var bu soyulmuş muz güzelliği
bu gece derini gözler içinden çıkamadığım
belleğime işlenmiş bu başak inceliği
biraz daha sokulsana galiba ölüyorum
içimde ağır ağır bir çınar devriliyor
yoksulum mutluluğum seninle yaşamaktı

karanlık bir tren sonra ansızın kalktı

hadi, sen git...

altın dişli fahişeler urfa'da bir barda gülümseyen
kankırmızı gülümseyen gümüş saplı el aynalarına
uyanıp geceyarıları su içmek istediğim uykulu ellerinden
her akşam üstü zihinlerinden mermi hızıyla geçtiğim
kimsenin görmediği ünlemler çizerek titrek dudaklarına

hadi sen git yağmur bastırmadan ben sonra gelirim
bir kız vardı sevdiğim (alman) nedense tutuklamışlar
hadi sen git beni yalnız bırak bu akşam iyi değilim

birşeyleri bir yerde yarım bıraktık neleri nerede nasıl
kim kimi yüklenmiş götürüyor boşalan hangimiz
şehirler birden karanlık / birden elektrik kuşları
kıvılcımlı gözleriyle karanlığımıza dolmuşlar
aylardan hangi aydır yıllardan hangi yıl
geçmiş bir zaman parçasının içinde miyiz
başımda fes peçelisin cebimizde osmanlı kuruşları
gazeteci ahmet samim'i galata köprüsü'nde vurmuşlar

hadi sen git yağmur bastırmadan ben sonra gelirim
o kitap vardı ya verdiğin (roman) yakıp savurmuşlar
hadi sen git beni yalnız bırak bu akşam iyi değilim

çığlıklar atıyorum başkalarının ağzından çıkıyor
kumral kirpikli kızların fabrikalarda bildiri dağıtan
saçları yorgun sarı / üstüne kirli bir kar yağıyor
kalemi elime alsam benim yerime bir başkası yazıyor
belki bir işçi bıyıkları ağzına giren hiç görmediğim
ellerinde gizli bir titreme kalmış 12 mart'tan
deryaları devirse bir türlü sarhoş olamıyor

hadi sen git yağmur bastırmadan ben sonra gelirim
sendikacı osman'ı bilirsin (militan) ölüsünü bulmuşlar
hadi sen git beni yalnız bırak bu akşam iyi değilim

kavaklıdere balladları

"hani ol gül / gülerek geldiği demler şimdi
ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz"

mahir

böyle bir sevmek

ne kadınlar sevdim zaten yoktular
yağmur giyerlerdi sonbaharla bir
azıcık okşasam sanki çocuktular
bıraksam korkudan gözleri sislenir
ne kadınlar sevdim zaten yoktular
böyle bir sevmek görülmemiştir

hayır sanmayın ki beni unuttular
hâlâ arasıra mektupları gelir
gerçek değildiler birer umuttular
eski bir şarkı belki bir şiir
ne kadınlar sevdim zaten yoktular
böyle bir sevmek görülmemiştir

yalnızlıklarımda elimden tuttular
uzak fısıltıları içimi ürpertir
sanki gözyüzünde bir buluttular
nereye kayboldular şimdi kimbilir
ne kadınlar sevdim zaten yoktular
böyle bir sevmek görülmemiştir

eski sinemalar

karanlığa dağılan o çocuk ben miyim
beni mi kovalıyor tabancalı adamlar
ıssız sarayların güngörmez prensiyim
yalnızlığımı belki bir aşk tamamlar
bilmek zor hangi filmin neresindeyim
ne yapsam içimde o eski sinemalar

galiba tahtabacak korsan gemisindeyim
prensesler cariyem akdeniz bana dar
günlerdir teksas'ta eşkıya izindeyim
hızlı tabanca çeken üstüme kim var
tarzan zor durumda yetişmeliyim
ne yapsam içimde o eski sinemalar

kanlı bir sarışınla şanghay trenindeyim
takma kirpiklerinde hülyalı dumanlar
yabancılar lejyonu'nda fransız teğmeniyim
belki harp divanından idamım çıkar
bitmiyor nedense başlayan hiç bir film
ne yapsam içimde o eski sinemalar

kadınlar sonbahar

kadınlar sonbahar yapraklarını dökmeye başlar
titrek dudaklarında sarışın bir keder
nabız kaybolur kan susar dolaşım yavaşlar
sisli bir nebülöz gökte yazılmamış şiirler

dargın sevgililer yalnızlıklarına uzaklaşıyor

anlaşılmaz çocukluğun ortaokullarında ders zilleri
kilitli defterlerde kurutulmuş menekşeler
tehlikeli yolculukların kanat çırpan mendilleri
sazdan saza azalan hicranlı köçekçeler

dünkü delikanlıları yaşlılığa taşıyor

eylül şehirleri yağmurlu gürültülerle alır yerlerini
deniz kahvelerinde son kadehlerde bulutlar birikir
ılık bir aydınlıkla yıkayıp yorgun ellerini
görgülü ihtiyarlar bir bir ortalıktan çekilir

yaşlandıkça insan dünya başkalaşıyor

/

ihtiyarlar balladı

onlara ün mü gelir bazı bir ses mi duyarlar
yumuşak bir kedere ufalır bakışları
idam mahkûmlarıdır aslında ihtiyarlar
ölüme koşullanmış bütün davranışları
yorgun öksürükleri oturup kalkışları
yaşayıp durmaktan gizlice utanırlar
her gece artık gitmek vaktidir sanırlar
geçmiş günlerinden bir destek aranırlar
uysal bir gülümseme tek sızlanışları
idam mahkûmlarıdır aslında ihtiyarlar
ölüme koşullanmış bütün davranışları

yolculuk sabaha mı yoksa akşam üstü mü
aylardan bu ay mı günlerden acaba ne gün
yılan gibi çöreklenmiş bu boğuk kördüğümü
çözebilirsen çöz çözememekten üzgün
kaç kere hesabını çıkarırlar bir ömrün
şu yağmurlu güz dünyadaki son güzü mü
bir daha yiyecek mi yediği şu üzümü
ya uykuda giderse söylemeden son sözünü
ölmek var mı farkına varmadan öldüğünün
yılan gibi çöreklenmiş bu soğuk kördüğümü
çözmeye uğraşırlar çözememekten üzgün

bakılan her resim bütün bir ömrü saklar
ellerini kaldırsalar yıllar dökülüşür
birazdan yalıda sanki buluşacaklar
bir yerde saat çalsa o sevgili görünür
umut heykeli midir ay ışığı örtünür
bir pencere açılsa unutulmuş şarkılar
çocuk bahçelerinden nasıl yankılanırlar
kalkan her vapurda giden bir yolcu var
gönderilen her mektup onları götürür
idam mahkûmlarıdır aslında ihtiyarlar
sabahtan akşama hergün kaç kere ölür

ah

yüzünün yarısı göz kadife yansımalı
bulutlu siyah ah bulutları eflâtun
o boy aynasından çıktı fransız malı
vişne asidi vardı tadında rujunun
ah sinema yıldızı filân olmalı
ağızlığı kristal son derece uzun

bir kibrit çakıldı mı ah yağmurluklu kız
alevinden anlamlı dumanlar üfürüyor
ah çocuk yüzünde gül goncası ağız
saçlarından incecik su tozu dökülüyor
sığınak gibi derin ağaçlar gibi yalnız
karartma başlamış ışıklar örtülüyor

ellerinde ruh gibi ah portakal kokusu
kırkmaları morsalkım göz kapakları saydam
çok vapurun battığı bir liman orospusu
bir hırsla öptüm ki ah ölürüm unutamam
ay ışığında deniz akordeon solosu
pırıl pırıl yaşadım üç dakika tastamam

görkemli çadırında italyan lunaparkın
sanki zeytin düşürür yerlere gözlerini
ah tahtına kurulmuş bol sakallı bir kadın
sutyenler tutmuyor çılgın göğüslerini
kaşları ip incesi kumral kirpikleri kalın
kim görse şaşırır sakalının süslerini

tavana asılmış sosyalist saçlarından
ah sabah sabah omuzları kan içinde
işkence sonrası genç bir kadın militan
yığınlar uğulduyor hummalı gençliğinde
adı bile çıkmamış dudaklarından
doğru yaşadığının sımsıkı bilincinde

yeşil bir kuştum

yeşil bir kuştum bir zamanlar
nasıl bir yeşil biber yeşili
şimşekli göklerde uçardım
sadece rüzgârla ilgili

anlarsa halimden kuşlar anlar
artık uçamamaktan kederli
sıcak denizlerde bıraktığım
umutsuzluktan handiyse deli

ömründe bir kere olsun uçanlar
bir daha yeryüzüne dönmemeli
ya güneş yakmalı ya yıldırım
ya sıcak yağmurlarda erimeli

kuşları boşlukta bir hiç sayanlar
hiçten fazla mıdırlar çok şüpheli
bulutlardan şöyle bir göz atarım
yer benek benek onlarla kirli

genel grev

şehirde ne olduysa birden saatler durdu
sokak lambaları deli sarı patladılar
canavar düdükleri uğulduyordu
üç sehpa kuruldu üç adam asıldılar
genç bir kız bir mavi timsah doğurdu

sessizliği büyütüyor radyo pilonları
dudak dudağa değse yangın parlayacak
bir yıldırım tutuklamış telefonları
musluklarda ıslıklar sular akmayacak
özgür ve bağımsız sokakta çöp bidonları

bu nasıl şey gerçi kımıldamıyor nabız
dil simsiyah sarkmış gözler buzlu cam
oysa yürek nurdan kocaman bir yıldız
kan hâlâ sıcak iştahlı duman duman
karşıtların birliği mi yaşadığımız

metropol

su duydum camları dinledim
şehir birdenbire bulut
telefon boş çalıyor
yağmuru içtim serinledim
gökyüzü hızla alçalıyor
yaklaşan gecede umut

bir kibrit çaksam / aman ha
parlayabilir bütün şehir
alevler elektrik denizi
altın dişli bir kahkaha
karanlıkta yaldızlı izi

vizonlu gece asansörleri
aynalar dudak boyası
dudaklar kanlı bir buğu
sokakta geçer ömürleri
hırsız ve polis tayfası
fahişelerin kovduğu

sinemalar boşalınca son
filmi gözlerine almış gider
yanlışlığına kalabalık
bir kere bozulmasın racon
bıyığı terlememiş itler
sokakta yol keser artık

tren durdu / inen ben değilim
ayak sesleri bir başkasının
sedyede öteki götürülüyor
yağmuru içtim serinledim
içerde sevdiğim sarışın
üşütmüş fena öksürüyor

hiç olmazsa, birisi...

sonbaharın en kalın düdükleri
uğuldar eylül serinliğinde
sokaklar törenle demir alır
camların buğulanıp üşüdükleri
o rüya belirsizliğinde
şehir insanı ansızın bırakır

sonsuz martıların döküldükleri
leylâk karanlığının perdesinde
yolculuklar öncelik kazanır
soğuk tabancaların öksürdükleri
oteller canlanır her zil sesinde
insan insanı ölümünden tanır

duvarlar nasıl yeraltı örgütleri
yumrukları sıkılmış afişlerinde
kan köpüğü bir yağmur boşanır
siyasal tutukluların örtündükleri
ve geceyarısını her geçişlerinde
hayal meyal bir devrim yaşanır

polislerin alıp götürdükleri
eski sanıkların son ifadesinde
bir büyük yorgunluk imzalanır
gündelik işlerin öldürdükleri
umutların kederli listesinde
hiç olmazsa birisi ayakta kalır

kar kasidesi

–prenses zinia'ya...–

uzun rüzgârlar karanlığın dalgın sansarları
atlayıp dağıtırlar telâşlarıyla ürperen karları
sihirli bir lambadır bardaktaki güller gecede

yıldızlar donmuş göllere düşen buz billurları
düşten geyikler kudurtur kızıl buğulu kurtları
bir ulumadır kanlı / açlıkları uzar gecede

duman dumana kaybolur kar ışığında kısrakları
nedir saklı bir özlem midir kızak çıngırakları
geçen yüzyıldan kalma bulutlu bir pencerede

köpekler mi sarmıştır kar uykusunda koruları
yankılanır saltanatlı bir geçmişten av boruları
yalan değildir yaşanmıştır kimbilir ne zaman nerede

dinmez boşluklarda karın soğuk ve sürekli ısrarı
yumuşak hantallığıyla kaplayışı uçurumları
kül mavisi bir pus ufka bir perde çeker de

kayıp kervanlar belirir uyandırıp korkunç hanları
duyulur batmış şehirlerin boğuk sabah ezanları
kılıç gibi bir mehtabın yarattığı o depremde

getirip akla çocukluktan bilinmez hangi soruları
kar gecesi uyandırır ölüme değgin korkuları
yalnızlık bir samanyoludur genişler düşüncede

varsağı

haçan demir dökende
ateş yiyesim gelir
gök sofraya çökende
doruktan sesim gelir
dağdan yürek sökende
kurşun dökesim gelir
çatal şimşek çakanda
yağmur perde çekende
derya göğe çıkanda
haçan ölesim gelir

- I.

destur bre gökkuşağı
hangi devin kılıcısın
sabah sabah kanın damlar
besbelli can alıcısın

akıl almaz bir kelepçe
anlaşılmaz hangi suça
kilitlenmiş gündüz gece
başımızda kalıcısın

öfkeyi sorduk sarından
korkuyu bildik morundan
azrail adında birinden
giyilmiş ölmek tacısın

karanlık çiçek açtı mı
ilmik boynuna geçti mi
can kuşu tenden uçtu mu
bir özgürlük ağacısın

– 2.

yıldız basınca gölleri
kırılır zulmün dalları
hoyrat ağanın kulları
bu devran size de kalmaz
özgürlük açar yolları

it vurur yiğit yakınmaz
alnında ölüm gülleri
arslan emzirir dulları
gizli bir güçtür bilinmez
büyütür yoksulları

bu devran kimseye kalmaz
bre karanlık dölleri
şimşek çatar çatısından
kan uğuldar kapısından
çatlar öfkenin selleri

– 3.

doğarsın sorgudur başlar
doğmanın hesabı sorulur
dünya bir belâ sofrasıdır
lokmanın hesabı sorulur

acı bir dumandır köyleri
çakaldır kurttur soyları
gecenin kanlı beyleri
dumanın hesabı sorulur

kıvılcım çektiğin demirden
canını oynadığın kumardan
bıçağın oyduğu damardan
akanın hesabı sorulur

yürü attilâ ilhan yürü
yaş da yanar yanarsa kuru
günü gelir böyle doğru
yazmanın hesabı sorulur

nefesler

– 1.

ay büyür geceleyin
usulca yürür dağlar
ormanı bir sis bürür
çakallar ürür derin
çürür birden sonbahar
yaprakları dökülür

zamana dağılır etin
sağılır kanına uzay
karanlık gözünü alır
boşlukta kalır sesin
kıyamete varır say
bütün kulaklar sağır

nedir ölüm dediğin
tasa tutmuş kapıları
yaşadığını unutmuş
buza kesmiş yüreğin
hayatın kârı zararı
dağ ardında bir umutmuş

– 2.

hem artıyım hem eksiyim
ölmeye başlamış diriyim
yumak yumak çelişkiyim
içim kıvılcım pazarı

erkeğin birazı kadın
çekirdeği tohum ormanın
sabah koynunda akşamın
diyalektiğin ayarı

ateştir buzu içerir
yokluktur varlıkta erir
maddeyse ışıkta yürür
yeşile dönüşür sarı

karşıtlıklardan üremek
bir savdan bir savı bilemek
bileşime kadar izlemek
birikip sıçramaları

– 3.

aynada buldum insanı
içinden dışını yeniler
üretir ağaçtan fidanı
yazından kışını yeniler

doğa evrenin gizlisi
toplum doğanın nazlısı
insan toplumun sözlüsü
çağın akışını yeniler

önce evren sonra kavram
maddeden çoğalır anlam
varlık yenilendikçe kelâm
üstünü başını yeniler

– 4.

su dinlerim gök anlarım
alevi tenime sığmaz
teni canla bütünlerim
büyür bedenime sığmaz

demiri tavında dövmeli
emekten ürünü sağmalı
yarını bugünden giymeli
yarıyolda durmak olmaz

değiştir ki değişesin
karşıtınla çelişesin
bileşim yollar uğrağı
gelişim sınır tanımaz

– *5.*

çiçeğe bak meyvayı gör
böceğe bak dünyayı gör
dünya nasıl bir değişmek
ölmekte doğmayı gör

buz bellersin buhar mıdır
göl dersin bulutlar mıdır
bulut yağmurdan dokunmuş
yağmur aslında kar mıdır

kuş tüyü balık puludur
yumurta civciv doludur
tavuk civcivlerle dolu
çelişme bileşim yoludur

– 6.

mor bulutlar kuşandım
mor olmaz dağ mavisi
yağmura döndüm boşandım
yağmurun en delisi
şehir şehir yaşandım
su tozu şimşek ölüsü

tutkuyla ıslandılar
kim varsa kadın erkek
yıldırım düştü yandılar
gürültüyle sevişerek
çoğalıyoruz sandılar
yalnızlığa eksilerek

sen yağmur karanlığı
onlar camlarda hüzün
ufukta şafağın çığlığı
işitilir elbet bir gün
sırtımızdan ağırlığı
kalkar acı sömürünün

jilet yiyen kız

yamyam kadınlar

bunlar felâket kadınlardır
meme uçları fena saldırır
burunları yok gözleri kanlı
vurdukları yerden toz kaldırır

ölçüye sığmaz boyları bosları
halattan farksız boyun kasları
öpüştün mü dudaklarını doğrar
hoyrat çenelerinin makasları

kırbaç dilleri bir tutam alev
ağızları ejderha iştahları dev
çiğ adam yedikleri görülmüştür
bre kan dökerler kahpelik görev

kelle kazıtılmış simsiyah dazlak
dişleri arasında bıçak
ölüm bilmezler yedişer canlı
canavarlardır çırılçıplak

tırnak uzatmışlar elleri pençe
ucundan kan damlar gündüz gece
etine değmesinler sırtın üşür
okşadılar mı ayrı işkence

sırtlan uluyunca akşamları
açlıktır azdırır yamyamları
yiyecek insan aranırlar
karanlığa vurup tamtamları

jilet yiyen kız

o kızı nerede nasıl görsem
aklımı başımdan alır ağzı
saçları şıra köpüğü desem
kaşları bıçak izi kırmızı

yakut pulları mı / bu ne görkem
kanlı gözbebeklerindeki yazı
beni nasıl büyüledi bilmem
kirpikleri örümcek kırmızı

kızıl demirden bir ünlem
salınması yangın yalazı
korkmasam öpmeye eğilsem
dişleri elektrik kırmızı

çarpılmışım başım sersem
sevdim jilet yiyen kızı
göğsündeki kumrulara değsem
gagaları zehirli kırmızı

içerse kezzap içer / hem
sarhoş da olmaz / azıp bazı
yasak bölgelerine insem
tüyleri ısırgan kırmızı

gece gündüz tek düşüncem
kasıklarımdaki ince sızı
artık kimseyle sevişemem
anladım sevişmek kırmızı

jilet yiyen kız merih'li gecem
birlikte bulacağız belâmızı
sonumuz kuşkusuz cehennem
kırmızı kırmızı kırmızı

özcinsel

iri sineklerin saydam kanatları
cilâlı yeşil ve kırmızımtrak
temmuz öğlesinin ölü saatleri
tere batmış bir kadın çırılçıplak
göğüslerini avuçlayıp yuğurur
gözleri kaymış dumanlı ak
parmakları nasılsa erkek olur
göbeğinden aşağıya sarkarak

cırcır böceklerinin tel tel uzaması
titretir sıcağın yağlı buğusunu
lif lif çekilir baldırı kalçası
bir çalkantı sarar vücudunu
dili meme uçlarına dokunur
elektrik gibi yalar tutkusunu
bütün dişleriyle ısırıp ulur
aç bir çakal gibi tuzlu omuzunu

porno

boy bos tamam ağzı bütün diş
tevatür bir kadın bol memeli
hayli genç kız dudağı çiğnemiş
çok erkek ağzına girmiş dili
yüksekkaldırım'da fahişeymiş
şaşı mustafa'nın yalancısıyım

hüneri dört kişiyle sevişmekmiş
ikisi kadın olacak ince belli
yok canım yoksulluktan düşmemiş
yaradılışı kahpe ruhu işveli
galiba hiç kimse baş edememiş
şaşı mustafa'nın yalancısıyım

gözlüklü bir velet aklını çelmiş
şiir meraklısı biraz fakülteli
artık sabah akşam yolunu gözlemiş
mübarek kadın değil gözyaşı seli
gelince sanki oğlunu severmiş
şaşı mustafa'nın yalancısıyım

anlayamadım gitti bu ne biçim iş
bre bunlardan hangisi deli
hangisi hangisinin kanına girmiş
kim kimin neresine kilitli
bu filmi kim yazmış kim çevirmiş
şaşı mustafa'nın yalancısıyım

üçgen

bir gece nevin çizmeli
gözleri pala parıltısı
kırbaca sarılmış eli
mümkün değil anlaşılması
burun delikleri titrek
aynasının önünde kadın
oya'nın yatağında erkek

bir sabah nevin sonbahar
kirpiklerinde kırağı
sevdiği oğlanı hatırlar
öpüştükleri sokağı
göğüsleri avuçlarında
vücutları kenetlenmiş
fosforlu meme uçlarında
şehvet eflatun bir yemiş

bir gün mavi bir yağmurda
nevin oya'yla buluşur
sevdiği erkeği unutur da
oya'da erkekliğini bulur

bir gece ay karanlık
kollarında delikanlının
nevin'in üstünde yosmalık
nice kadından kadın

bir akşam toz pembe bulutlar
buğular ısınmış denizden
birden nevin'i unuttular
oğlanla oya sevişirken
yalnızlıkla çarpıştı nevin
katlanması zor bir işti
arasında dişilikle erkekliğin
tuttu bir hançerle sevişti

gözlüklü hamdi'nin notları

"aceptir hâl-i âlem bilmeyen söyler bilen söyler"

kefevî

– 1.

zehirli karanfiller büyüttüm
dargınlığımın saksılarında
biberli bir kokuları vardı
yazın bir akşam hazırlığına benzer
kayalık bir deniz kenarında

kanlı bir karanlıktı gördüğüm
ben mi çok genişlim dünya mı çok dardı
nasıl yaprak yaprak açılıyordu
vahşi bir bitki gibi içimde keder
ağaçlar sonbahara azalıyorlardı

– 2.

dağlar hayvan uykularında uzaktan
rüzgâr seviyor ağaçları
hangi tutkudur bu döner pervanelerle
ağır mumların derviş aydınlığında
gözlerinde yıldız bulmacaları
bir sap yasemin ağzında
ne düşünmektesin
tesbihinden karanlık toprağa akan
ışıltılı tanelerle

ışık filizlerinin sürdüğü kesin
en yoğun kuytularında gecenin
yalnızlığında büyük bir kalabalık kımıldanıyor
elma tek görünse de
dalından koptuğu an
yere düştüğünde bin

dağlar hayvan uykularında uzaktan
gece bakır bir ayla tamamlanıyor
tılsımlı bir uykuda incesaz çalıyor
sakallı birtakım osmanlı bestekârların
boşluklarda gezdirdiği şarkılar
yorgun argın
ince bir hicazkâr
telâşlı şataraban
ve bazı nihaventler ki sabaha karşı
sihirli lâmbalar gibi yanıyor

ne sonu belli ne başı
hangi tutkudur bu döner pervanelerle
ağır mumların derviş aydınlığında
kimbilir ne zaman nerede başlamış
kimbilir kimlerle
buğday demeden ekmek
ağaç demeden orman
sehpalara yükselmek
ve sabah karanlığında

– 3.

güneşi topladım
yaprak yansımalarından
gözlük camlarında biriktirip
gecemi aydınlatmak için

kıvılcımlı karanfil kokuyordu

– 4.

omuzlarında kar mavisi sislerin ağırlığı
solgun kavaklar
sonbaharın büyük hüznünü saklar
içimde bir su yalnızlığı
bir su yalnızlığı

dağılıyor birden
şehre elektrik tellerinden
kan gibi yüksek gerilimli akım
içimde bir su yalnızlığı
bir su yalnızlığı

ne kadar ölüme ilerlese yaşım
işe bak
o kadar çocukluğuma yakınım
ellerime kırlangıç yağıyor

– 5.

ağır yaşantıların çınarlarıdır ki onlar
duman duman
görkemli batıların ufkunda bulunurlar
bakınca uzaktan
çınarlar mıdır bulutlar mı seçemezsin
gizemli yapraklarıyla başlayıp çünkü
yağmurun perdesi ardında kaybolurlar

içimde bir türkü
tutuklandığım günkü

kuşlar boşaltır koruları
cıvıltılarım kıvılcım sürüleri gibi
ardlarında sürükleyerek
nilüferler gülümser
rüya beyazlıklarıyla
göğüs geçirerek

içimde bir türkü
tutuklandığım günkü

kasım'da sevilen kızlar
nedense tedirgin ve nazlıdırlar
belki yaprakların yansımasından
bir hayli kırmızıdırlar
gümüşlü bir pus dağıtır kirpiklerini
damlalar uzar parmak uçlarından
rüzgârda savrulur söyledikleri
ölüm yalnızıdırlar

içimde bir türkü
tutuklandığım günkü

ıssızlığın kalınlığı çökertir sazlıkları
önlenemez çünkü
sırma gibi parıldar yalnız arasıra
görünmez kazların ıslıkları

– *6.*

o kadar hızlı düşer ki martı
asılı kalır beyazlığı
havada

gözlediği balığı tutamasa da
açlığıyla çarpışır
suda

– *7.*

soğuk denizlerin buzlu aydınlığı
yalnızca başıboş rüzgârların dolaştığı
ve hayalet gemilerin – ki tayfaları ölmüştür
buz dağları arasından
bir balık gibi sessiz görünür
belki arada yelkenlerin ıslığı
bir de albatroslar

buz denizlerinin soğuk aydınlığından
son zıpkınlı avcıların akıllarında kalan
yaşlı balinaların bir görünüp bir kaybolarak
yağdırdıkları yorgun yağmurlar
–ki gümüş fıskıyeleri gibi parlak

hayatın bir bakıma öncesizliği ve sonrasızlığı
bir bakıma üstüste bilmem kaç sonbahar

– *8.*

uzak kıyıların ıssızlığında göz alırlar
görmüş geçirmiş incelikleriyle
gizlice kederli
gümüşten balıkçıllar
zarif iğneler gibi
kuş yürekleri daralmış
insan tedirginlikleriyle
belki yakınlaşan kasırgadan haberli
belki yaşlanmışlar
artık uçamıyorlar
gökyüzü onlara yasaklanmış

bu yelkenli gemiler midir
gün batısını karartan
yoksa bulutlar mı parça parça
bunlar hangi dumanlar
hangi gönül pusları
hangi hüzünlerin çilentileridir
bin yıllık bir kahır görüntüsü verir
dokunduğu an
denize
kuşa
ağaca

görebilsem ah
köpüklü sevinçleriyle görebilsem yunusları
ne kadar uysal
nasıl ağırbaşlıdırlar
umut çiftçileridir ki bıkıp usanmadan
sürerler karanlık okyanusları
akşam ve sabah

gözlüğümü takar takmaz o kumsal
troçkiy'in büyükada'da yalınayak dolaştığı
sönmüş bir yanardağ gibi üzgün
bir elinde balık oltası
ötekinde tabancası var
çünkü devriminden sürgün

– 9.

telekleri bütün cam tozu
bakışları camekân
bulut tüylerinden bir baykuştur gece
sağ omzuma tünemiş
dağınık ve kocaman

karanlık ilk bakışta belâlı görünse de
ortalığa egemen ve adamakıllı geniş
içinde bir yerinde
bir ışık çekirdeği büyüyor gizliden
diyalektiğin aydınlık ormanlarını içeren

ki

eylül'deki yazın son birkaç serin günü
hatırlatır sonbaharın ufuktan göründüğünü
yelkenleri paramparça bir gemi gibi

insan sonbaharda düşünür nedense ölümünü
ölüsünü sararmış yaprakların örttüğünü
dergilerde unutulmuş bir kavga resmi gibi

o kızlar ki

– 1.

o kızlar ki
göz kapakları yorgun
nabızları mavi
dalgın parmaklarıyla bir şarkıyı aranırlar
alaturka bir piyanonun
neveser tuşlarında
kederli bir incelik vardır duruşlarında

o kızlar ki
hiç yaşanmamış bir aşkın anısıyla yaşar
bir rüyadan kaçırılmış
hayallerdir sanki

o gözler ki

– 2.

o gözler ki vahşidir
yangın kızıllıklarıyla korkunç
kanlı bir sevdayı çoğullaştırır
karanlık kirpikleri
göz değildirler
bir namludan fırlamış
mermi çekirdekleri

o gözler ki
çakmaktaki alev
zehirli hançerlerdeki uç
yakut bir avize gibi yalnızlığımızda dururlar
nereye gitsek gelir bizi bulurlar
gelir bizi bulurlar
bulurlar

o yazlar ki

– 3.

o yazlar ki
yaldızlı bir buğuyla yükselir denizden
sevdalı şarkılar gibi
her gün bir nağmesi eksilir
belleğimizden
gizli bir rüzgâr üfürür plajın
eflâtuna çalan kumlarını

o yazlar ki
yıldız alacasında yüzen
nazlı şamdanlar gibi gezdirir
terkedilmiş bahçelerin zakkumlarını

o sözler ki

– 4.

o sözler ki acıdır
mapusane avlularında
demirli kırbaçlar gibi şaklar
o sözler ki sırasında
çiçek açmış bir nar ağacıdır
dağ ufkuna vuran deniz aydınlığı
sırasında gizemli bıçaklar

o sözler ki
imgelem sonsuzluğunun
ateşten gülüdürler
kelebek çarpıntılarıyla doğarlar ölürler
o sözler ki kalbimizin üstünde
dolu bir tabanca gibi
ölüp ölesiye taşırız
o sözler ki bir kere çıkmıştır ağzımızdan
uğrunda asılırız

"Ben ne yazdım sen ne fehmettin garip efsanedir"

muallim naci

meraklısı için notlar

(*böyle bir sevmek*'teki şiirlerin hemen hepsi ankara şiirleridir. bunu, ankara'da yazıldılar anlamına söylüyorum. gerçi aralarında, yaz tatillerinde gümüldür'de başladıklarım ya da bitirdiklerim yok değil, kanımca bu özellikleri onların ankara şiirleri olması gerçeğini değiştirmez.

'böyle bir sevmek', 'tutuklunun günlüğü' gibi divan şiiri geleneğinden geniş ölçüde yararlanmış, yeni bir içeriği o sesle söyleyerek, çağdaş bir bileşime ulaşmak istemiş, bir kitabın ardından geliyor. fakat bu yeni kitapta o bileşim deneyinin aynen sürdürüldüğünü, ya da sürdürüleceğini umanlar, umduklarını bulamamışlardır. bu kitabın şiirleri, içerikleri yönünden olduğu kadar, söylenişleri yönünden de başka başka havalardan çalıyor. önce bir iki satırla bunun nedeni üzerinde durayım diyorum.

bu şiirlerin yazıldığı dönem, 73 seçimleriyle ülkemizde demokrasi ortamının yeniden belirdiği dönemdir. böyle olunca, 'moda halinde' bir 12 mart şiirleri ve öyküleri furyasının ortasında yazıldıklarını tasarlamak kolay. gerçekten de, 12 mart faşizminin aydınlara yönelttiği baskı ve işkence, yeniden beliren demokratik özgürlük ortamında alabildiğine işleniyor, ardı ardına, işkence şiirleri sert kavga sloganları, 'ölürüz dönmeyiz' bildirileri 'toplumcu' sanatın en geçerli biçimi olarak ortaya sürülüyordu. bunun yeni ve en az eskileri kadar kötü bir *conformisme* doğuracağı meydandaydı. doğurdu da. bir

ara öyle oldu ki, herhangi bir ozanın toplumcu şiirinden alacağın parçaları herhangi bir toplumcu ozanın şiirlerine 'fark edilmeden' ekleyebileceğin bir tekdüzeliğe yuvarlanıldı. bence bu toplumcu şiiri tehdit eden en büyük tehlike sayılmalıydı. tutumumu ona göre tuttum.

nasıl mı? *'böyle bir sevmek'*te olduğu gibi: bir kere direkt toplumcu –başka bir deyişle siyasal– şiirlerde yaygın olan *epique* ağzı bilerek isteyerek bir kenara bıraktım, işin bağırgan ve kavgacı yanını değil, 'beşeri' yanını ortaya çıkarmaya çalıştım. böylece siyasal şiire insancıl bir boyutu eklemiş oluyor, sadece *agitation*'a değil aynı zamanda *esthetique* duygulara seslenmesini sağlamaya çabalıyordum. bunun yanısıra toplumsal'ın yakın tanımına girmeyen, ama doğasal diyalektiğin kapsamında bulunan konuları özellikle işledim. bu, bağnaz toplumcu kanattan 'sırası mı?' eleştirilerini çağırsa da, toz duman arasında okuruyla şiir arasında kopmakta olan bağlantının az da olsa korunmasına yaradı. hiç değilse, ben böyle sanıyorum. çünkü bence miting heyecanı duymak, siyasal toplu yürüyüşte kalabalığı coşturmak için yazılmış şiir doğrudan şiir okurunun şiiri olmuyor, tersine, şiir okumak isteyen okur o şiir biçimini tutmuyor pek, o zaman toplumcu ozanın şiir okuruyla 'dirsek temasını' yitirmesi tehlikesi beliriyor ki, ben bunu önemsiyorum, çünkü mitingte ve yürüyüşteki kalabalığın, miting ve yürüyüş dışında da sürekli şiir okuduğuna aklım o kadar yatmıyor.

o halde, *'böyle bir sevmek'*teki çeşitli şiirleri böyle bir hareket noktasından yola çıkarak değerlendirmekte yarar vardır. bunlar hiç kuşkusuz toplumcu bir ozanın, insanı bütün boyutları ve toplumsal olduğu kadar bireysel diyalektiğiyle özgürce işlemek çabasının ürünleridir. beğenilir beğenilmez, o ayrı sorun.)

gündelik şeyler

(bu bölüm, yukarda adını andığım dönemde bana göre siyasal şiirin nasıl yazılması gerektiğini somutlaştırmaktadır. 'gündelik şeyler' ilk bakışta türkiye'de tutuklanmanın, öldürülmenin, işkence görmenin ne derece 'gündelikleştiğini', ne kadar olgunlaştığını belirten şiirler, insanlık durumu, yoğunluğu çok yüksek bir dramın –ki bu dram hem siyasal, hem toplumsal, hem insancıldır– doruk noktasında ele alınarak şiirlere konu ediliyor. sendikacı'nın götürüldüğü, işçinin ilk kelepçelendiği, öğrencinin vurulduğu ân, aslında siyasal uğraşın insancıl düzeyde en yüksek gerilime ulaştığı ân değil midir? bu ânı, bu uğraşın içerdiği bütün haklılıklar, özlemler ve kaygılarla vermek gerekiyordu kanımca, işi sloganlara ya da çığlıklara boğmak toplumculuk da gerçekçilik de olmuyor, kısa sürede etkisini yitirecek yavan bir 'parti' edebiyatı, sıradan bir siyasal esnaflık haline dönüşüyordu.

her zaman olduğu gibi, yaygın tutuma karşı çıkarken işi sadece şiir düzeyinde bırakmadım, düz yazıyla herkesin olamaz dediği bir anda bu slogancı ve esnaf şiire ciddi eleştiriler yönelttim. *politika* gazetesinin sanat sayfasında yayımlanan, önemini ve etkisini düşünerek kitaba aldığım bu yazılar, gerçekte siyasal kavganın gelişme sürecinde önemli bir tavır takınmayı vurgulamaktadır, en azından ben buna inanıyorum.)

/ sana ne yaptılar /

sansaryan hanı yıllarından bu yana, genç kızlara, siyasal davranışlardan ötürü yapılan baskı ve işkence, beni çok etkilemiştir. bunda siyasallığın da dışında, bar-

barlığa yaklaşan bir öfke, altbilince itilmiş bilinmez hangi isteklerin dışa vuruşunu sezerim. başından böyle tutuklanmalar ve sorgular geçmiş genç kızları hiç gördünüz mü? görülmez bir yerlerinden 'kırılmış' gibidirler, ne kadar sert, ne kadar inanmış olurlarsa olsunlar, artık 'eski' oldukları insan olamazlar. 'sana ne yaptılar' işte bunun şiiri. *cumhuriyet*'in sanat ekinde çıktı, hemen yankılandı. bazı dergiler bir daha bastılar. daha sonra, *gülbeniz şentay* besteledi ve okudu.

/ sakın ha /

şiir bir sendikacı'nın 'götürülme' ânını yansıtmaya çalışıyor. getirdiği bütün çağrışımlar, öne ve arkaya ilişkin kaygılarla şiirin küçük bir serüveni oldu, anlatmayı uygun buluyorum. bir önceki şiir *cumhuriyet*'in sanat ekinde çıkınca, bu ikincisini de oraya göndermem olağan sayılmalı öyle mi? ben de öyle yaptım, yaparken de, daha *cumhuriyet* ekleri ilk tasarlanırken bana gönderilmiş olan bir mektuba dayandım. o mektupta yanılmıyorsam *özyalçıner* şiirlerimi ve yazılarımı beklediklerini yazmıştı, ben de çağrıya uymuş, epeyce şiir göndermiş, hepsinin yayımlandığını görmüştüm. 'sakın ha'yı, hele 'sana ne yaptılar'ın yayımlandığını gördükten sonra, *'cumhuriyet'*e göndermem bu eski 'hukuka' dayanıyordu. gel gör ki, şiir yayımlanmadı. bir, üç, beş hafta geçti, ses yok. olur a, bir yerleri beğenilmemiştir, yayımlanmayacaktır diye düşündüm, bir iki yerini değiştirdim, o sırada benden şiir isteyen *'özgür insan'* dergisine verdim, ama ne de olsa gazeteciyim, bu tür tersliklerin çok olduğunu yazarları müşkül durumda bıraktığını bildiğimden *cumhuriyet*'in genel yayın müdürü *oktay kurtböke*'ye bir mektup yazarak, şiiri başka bir

dergiye verdiğimi, *cumhuriyet*'e artık 'gönderilmemiş sayılmasını' rica ettim. buraya kadar hepsi iyi, fakat...

'sakın ha' haftasına *cumhuriyet*'in edebiyat sayfasında çıkmaz mı? tabii, *özgür insan*'da da yayımlandı. ben, aynı şiiri iki yere birden göndermiş durumuna düştüm. işin sonrası olmasa yine de bunları yazmama gerek olmayacak, bir söyleşi sırasında durumu kurcalayan *dr. mustafa şerif onaran*'a şu sıraladıklarımı anlattım, o da yememiş içmemiş *türkdili*'ndeki 'değinmeleri'ne aktarmış, yazın gümüldür dönüşü *mustafa*'dan bir telefon, *cumhuriyet* gazetesinden bir mektup almışlar. efendim ben *kurtböke*'ye mektup yazmamış imişim, zaten onlar benden şiir de istememişler imiş, şiiri gönderirken, yazdığım mektubun fotokopisini de iletiyorlarmış, *türkdili, cumhuriyet*'ten özür dilemeliymiş, ne denir? *mustafa*, besbelli özür dileyecekti, sanırım diledi de, ama *cumhuriyet*'in tutumuna şaşmadım desem, yalan söylemiş olurum.

Bu tadsız olay şiirin etkisini azaltmadı, önce mavi serüveninden tanıdığım, handiyse yirmi yıldır da göremediğim arkadaşım *hasan pulur, milliyet*'teki köşesinde şu yazıyı yayımladı (6 haziran 1976):

Eski Aksaray Karakolu'nu bilir misiniz?

Karakolu bilmek için eski Aksaray'ı bilmek gerek. Karakolun yanından cerrahpaşa'ya doğru yol çıkardı, biraz daha ilerleyip sola sapın, "teyzenin evi" *oradaydı işte...*

"Teyzenin evi"*nde kalırdık biz. Bodrum katta bir odamız vardı.* "Teyze" *çok överdi odasını... Bu odanın çok talibi vardı ama, bizi çok sevdiği için başkasına vermezdi. Oda da odaydı hani. Sabahları, kolumuz ayağımız yağsız kalmış makine dişlileri gibi gıcırdardı. Rutubet kemiklerimize işlerdi. Bir gece, meyhane dönüşü yurt'a gidemeyen bir arkadaşımızı teyzeden gizli odamı-*

za buyur etmiştik. Arkadaş sabah kalkınca, "Ulan, gidin, denizde yatın daha iyi!" demişti.

— Hiç olmazsa balıklarla oynaşırsınız!

İsmail Sivri'yle bir yıldan fazla kaldık o odada...

Bir sabah karşı evin kapısında bir cip durdu. İçinden birkaç kişi çıktı, sokak ahalisi pencerelere üşüştü, teyze haberi yetiştirdi:

— Götürüyorlar...

— Kimi?

— Niyazi'yi...

— Niçin?

— Siyasidir o!

"Siyasi"nin ne demeye geldiğini bilirdik.

Teyze başını örttüğü gibi karşıya fırladı. Biz pencereden seyrediyorduk. İnce, uzun, sarışın gençten bir adamdı. Kendisini götüreceklere bir şeyler söylüyordu. Pek dinlemediler, alıp götürdüler. Teyze alı al, moru mor geldi ve bir çırpıda anlattı.

— Rumelilidir bunlar. Fabrika işçisi... Kendisi gececi karısı gündüzcüdür. Sendika mendika diye bir şey tutturmuş. Hükümet sevmez böyle şeyleri. Birkaç kere aldılar, bıraktılar. Ama bu sefer kötü. Çocuklar mektepte, karısı fabrikada. Mektebin önünden geçelim de, çocuklarımı göreyim, dedi, bırakmadılar, yazık oldu fukaraya...

"Özgür İnsan" *dergisinde Attilâ İlhan'ın "sakın ha" şiirini okuyunca daldık gittik o günlere...*

"sabiha bu adamlar beni alıp götürecek
sakın ha ağlamanı istemiyorum
soracakları varmış yıllardır sorarlar
anlaşılan bu sorgu daha yıllarca sürecek
ilk götürülüşümü bak hatırlıyorum

sendikaya yazıldığım günlerdi sanıyorum
otomobil tarlarına yağmur yağıyordu
cıgaram ıslanmış sokaklar nedense dar
bu deta aksi gibi zilzurna ilkbahar
çocuğa bir şey söyleme sabiha belli olmaz
sakın ha ağlamanı istemiyorum
bakarsın çabuk biter akşama evdeyim
uzayacak olursa git hüseyin'i bul
eli kızıl kanda olsa bizi bırakmaz
çantamı hazırlarsın pijamam terliklerim
izin alabilirsen seni de beklerim
hani o gülümsemen vardır sanki istanbul
gözlerim gözlerini bulur bulmaz
içimde bütün şehir atlı karınca gibi
döner ha döner ışık renk ve pul
hay allah bu ilkbahar beni öldürecek
rüzgârdaki kokular dudaklarımdaki tuz
bu adamlar sabiha benı alıp götürecek
günlerden cuma sabah saat dokuz
sakın ha ağlamanı istemiyorum
paran var mı yok mu bilemiyorum
al şu yüz lirayı yanında bulunsun
yüz de bana kalıyor varımız yoğumuz
çocuğa bir şeyler al onunla avunsun
beyler ben hazırım haydi gidiyoruz
sabiha unutma seni bekliyorum."

Teyze bize bunları anlatmamıştı...
Niyazi'nin karısı Sabiha mıydı?
Niyazi'nin cebinde iki yüz lira var mıydı?
Günlerden cuma, sabah saat dokuz muydu?
Acaba Sabiha ağlamış mıydı?
Teyze bize bunları hiç, ama hiç anlatmamıştı...

Hele sorguların yıllarca sürdüğünü...
Ve de süreceğini!

hasan pulur, yaşıtlarından bir çocuğun tanık olduğu bir olayla benim şiir arasındaki koşutluğu göstermek istiyordu. onun gördüğü götürülme 'teyzenin evi"nin bulunduğu aksaray'da olduğu halde, *mustafa şerif* yazısında bunu izmir'e maletmişti. herhalde belleğinde yanlış kalmış. şiirle ilgili onun yazısı ise, şu (*türkdili*, temmuz 1976):

"Özgür İnsan" *erken geldi (haziran 1976).* Cumhuriyet'*in "Sanat-Edebiyat" ekini de o gün okudum (29 mayıs 1976). İkisinde de Attilâ Ilhan'ın aynı şiiri var. Attilâ'nın ilkelerine bağlı, dikkatli bir ozan olduğunu bilmesem aynı şiiri iki yere birden göndermesini kınayacaktım.*

İşin içyüzünü öğrenince şaşırdım. "Sanat-Edebiyat" eki için Attilâ İlhan'dan bir şiirle, bir yazı istemişler. Birkaç ay yayımlanmayınca, Atillâ, Cumhuriyet'*e bu şiirle yazıyı kullanmamalarını, başka yerde yayımlatacağını bildirmiş. Ama dinleyen kim! Dergilerin çıkmasına yakın* Cumhuriyet *basıvermiş şiiri.*

Attilâ İlhan sorguya götürülen bir adamın duygularını anlatıyor bu şiirde.

otomobil farlarına yağmur yağıyordu
cıgaram ıslanmış sokaklar nedense dar

Bu dizelerde Attilâ İlhan'ın yabancısı olmadığımız eski sesi var.

hani o gülümsemen vardır sanki istanbul
gözlerim gözlerini bulur bulmaz
içinde bütün şehir atlı karınca gibi
döner ha döner ışık renk ve pul

Bunlar da Attilâ İlhan'lı dizeler. İmge yükü bol, yüksek sesle okumaya zorlayan dizeler.

Bu alıp götürülmeler, bu bilinmeyen yarınlar, öyle bir

gerilimle işlenmiş ki şiirde, etkisi sürüp gidecek, acısı kalacak içimizde. Bilmem, öyküden kurtarsa, soyutlaştırsa, şiir de çok yönlü yaşamaz mı, daha etkili olmaz mı?

Ama soyutlanmış şiiri anlamak zordur. Böyle bir şiiri anlamak özel bir şiir eğitimini gerektirir. Şiirine öykü getirirken Attilâ İlhan işin kolayına mı kaçıyor? Şiir yazma kolaylığı değil, okuru kazanma kolaylığı.

Peki Hasan Pulur'un, şiirin öyküsünü İzmir'deki bir olaya yakıştırmasına ne demeli? (Milliyet, 6 haziran 1976.) Okur seviyor kendisini zorlamayı: somut bir olayı benimsemekle yetiniyor, hele yakıştırmalar olursa daha bir yakınlık duyuyor. Ama böylece şiirin gerçek gücü yitip gitmiyor mu? Bir öykünün dedikodusu kalmıyor mu geriye?

Bunlar On İki Mart döneminin sarsıntısını getiren şiirler. Böylesi baskılar altında kalan nice insanlar var daha. Nice Sabiha'lara güç vermek isteyen titrek sesler var. Belli bir olaya, belli kişilere bağlamak çabası gereksiz.

Burada küçük bir yanlışa değinmek istiyorum. Cumhuriyet'in "Sanat-Edebiyat" ekinde şiirin son dizisi,

sabiha unutma seni seviyorum

diye çıkmış. Bunu söylemeye gerek kalmamalıydı. Zaten şiirin bütün havası gerçek bir sevginin değişik güzelliğini taşıyor. Bu gerilimin böyle gereksiz bir dizeyle noktalanması yadırganıyordu. Ama 'Özgür İnsan'da şiirin doğrusu var.

sabiha unutma seni bekliyorum

Cumhuriyet'teki belki dizgi yanlışıdır. Belki sonra Attilâ İlhan doğrusunu bulmuştur. Herhalde "böyle daha iyi olur" diye cumhuriyet'çiler değiştirmiş değildir son dizeyi.

hayır, *cumhuriyet*'teki dizgi yanlışı değildi, onlardaki *version* o biçimdeydi, şiir beklerken, ben tutuklu için sevdiğini 'beklemenin' ne müthiş bir şey olduğunu düşünerek, mısraı değiştirdim, *'özgür insan*'a da o biçimiyle verdim. doğrusu budur. bu şiir de epeyce yankılandı. sağda solda, dergilerde yayımlandı. *gülbeniz şentay*, bu şiiri de besteledi ve okudu.

/ ilk kelepçe /

gerçi şiir, ankara'da tutuklanmış götürülen kelepçeli bir işçinin izlenimlerini anlatıyor, ama kökeni çok eskidir. belleğimdeki imge şu, 40 yıllarında, çocuk yaşında tutuklanmışım, o zaman milli kütüphane dolaylarında olan cezaevinde yatıyorum, bir gün beni ve benimle yatan cemşid hun'u sorguya götürecek oluyorlar. jandarmaların ortasında kelepçeli olarak adliyeye gidiyoruz, tam o sırada yolun üstündeki elhamra sineması dağılmaz mı? çıkanlar arasında beni de, cemşid'i de tanıyanlar çok, arkadaşımı bilemem, sadece alt dudağını ısırdığını hatırlıyorum, ama ben berbat olmuştum. insanların bize bakışlarında küçümseme, alay, korku, 'adamdan saymamak', benzer bir sürü şey duyumsanıyordu. yıllarca bu izlenimi içimde taşımışım.

gündelik şeyler dizisinde bir de kelepçe şiiri yazmayı düşünmemde bilinçaltındaki bu dürtünün rolü çok olsa gerektir. demek ki duygusal örgüde yarı yarıya da olsa ozanın bireysel deneyinden yararlanılıyor, ama aslında yansıtılan kavgasına sahip çıkan işçinin kelepçelenip götürülüşüdür. dizinin öteki şiirleri gibi bu da ilgi gördü, *politika*'nın sanat sayfasında 17 kasım 1976'da ayın şiirleri arasında yayımlandı.

/ galiba ölüyorum /

70 yıllarının ortasında, ülkemizde, gündelikleşmiş dramların en yaygını, elbette öğrencilerinin öldürülmesidir. çocuklar vuruldukça, arkadaşları ve örgütleri onları bir kavganın şehitleri olarak yüceltiyor, anılarını sürdürmek, ölümlerinin boşa gitmediğini kanıtlamak için hepimizin bildiği çeşitli eylemler düzenliyor, törenler yapıyor. ben bu konuya da öğrencinin insancıl yanından yaklaşmayı denedim. başarı derecesini ölçmek elbet bana düşmez. şiiri *rauf mutluay cumhuriyet*'teki söyleşi köşesine almıştı. ayrıca bu şiir de *politika*'nın ayın seçmeleri arasında yayımlandı. daha sonra, *gülbeniz şentay* tarafından bestelendi ve okundu.

kavaklıdere balladları

('kavaklıdere balladları' başlığı altında toplanan bu bölümün şiirleri, klasik ballad özelliklerinden bazılarını taşıyorlar, uyak düzenlerinde, sürekli bir tekrar getiren mısralarında, yinelenen mısraların hemen daima bir özdeyiş niteliği taşımasında bu görülebilir. ne var ki, nasıl geleneksel şiirimizden yeni bileşimler denerken, ozan kendini eski kurallarla bağlı saymamışsa, burada da geleneksel ballad'ın kurallarıyla bağlı saymamıştır. amaç, ballad ritminde yeni şiirler yazmaktır, eski usulde balladlar yazmak değil, bu noktanın altını çizmekte yarar görürüm.

'kavaklıdere balladları' duygusal dozu yüksek şiirler mi? son zamanlarda, *eray canberk* sanırım, yazıyordu: attilâ ilhan şiirinin duygusal dozunun yüksek olması değil, bunun hâlâ sürmesi şaşırtıcıdır gibi bir şey. hakça-

sı, ben de yaşlandıkça öteki ozanların çoğunda saptanan bir değişmenin benim şiirimde de olacağını, duygusal özün yerini giderek teknik ustalığa bırakacağını sanmışımdır. oysa yaşadığım farklı. yaşlanmak, yaşlanmak kadar öteki edebiyat alanlarında at koşturmak, –hatta gazetecilik– şiirlerimdeki duygusal özü silip süpüremedi de, onların seyrekleşmesine neden oldu. eskisine oranla daha az şiir yazıyorum, ama yazdığım şiir eskisi kadar yoğun oluyor. benim duygum bu. *eray* da bunu doğrulamış oldu.)

/ böyle bir sevmek /

kitaba adını veren bu şiir, *attilâ ilhan* şiirinin 'pia', 'üçüncü şahsın şiiri', 'ben sana mecburum', 'aysel git başımdan' vb. örneklerinin doğrultusundan geliyor. temelde bir aşk şiiri, aşk şiiri ama, içten içe, yeryüzünde yıllanmanın, bunun getirdiği düşbozumlarının acısını da yansıtıyor. şiir *varlık*'ta yayımlandı, *rauf mutluay*, 4 mayıs 1975 tarihli *cumhuriyet*'te hem olduğu gibi onu yayımlıyor, hem de söyleşisinde şu sözlerle altını çiziyordu:

"Varlık'ta ben görmeden önce Behçet Necatigil'in övdüğü Attilâ İlhan'ın yukardaki şiiri; ama Metin Eloğlu söz konusu ederken artık okumuş, hemen hemen ezberlemiş, benimsemiştim ben de."

başka sevenler, benimseyenler de oldu, bunlardan birisi, bilgi yayınevi'nin sahibi *ahmet tevfik küflü*'dür, *varlık*'tan kestiği şiiri aylarca masasının üzerinde sakladı, içten dostlarına fırsat buldukça okudu, yeni bir şiir kitabı yayımlamam söz konusu olunca kitabın bu adla çıkmasını öneren de odur.

timur selçuk, 'böyle bir sevmek'i besteledi ve okudu. *ahmet kaya* da besteledi ve okudu.

/ eski sinemalar /

bizim kuşağın bir sinema kuşağı olduğunu sık sık yazdım. *oktay akbal, tarık dursun* ve öteki dostlarımız da yazdılar. hepimizde iki savaş arası, savaş ve savaş ertesi sinemasının büyük etkileri yaşar durur. iyi kötü, o dönem yıldızlarını, filmlerini konu edinen birer ikişer şiir ya da öykü yazmışızdır. benim 'eski sinemalar'la yansıtmaya çalıştığım, yaşı bugün elli dolaylarında olanların ilk gençlik yıllarının havası.

bu da talihli bir şiir, iki kere bestelendi, biri *timur selçuk*'un, öbürü *ömer özgeç*'in bestesi.

/ ihtiyarlar balladı /

gariptir, önceden ilgilenmişsem bile, demek yeterince üzerinde durmamışım, çağdaş toplumlarda ihtiyarların yaşadığı dram bütün heybetiyle gözüme 1960'ların son yarısına doğru paris'te çarptı. nasıl olduğunu da unutmamışım, televizyonu seyrediyordum, bir gece, üstelik yaz, pencere açık, *seine* kıyısındaki yoldan geçen arabaların uğultusu işitiliyor, ekranda fransız düşkün evleriyle ilgili bir röportaj, çeşitli şehirlerdeki çeşitli evlerden yaşlıları toplamışlar, hepsi görmüş geçirmiş insanlar bunların, ömürlerinin son yıllarında bu üzücü duruma düşmeleri gerçekten yürekler acısı, fakat o sıra çaresizliklerinin tam bilincine varamıyorum.

şiirin gelişme süreci ne kadar ilginç! bu ilk dürtüyle şiirin yazılışı arasında aşağı yukarı on yıl var. bu arada elbet, endüstri kapitalizminin, hele son aşamasında üretici olmayan herkese karşı ne kadar acımasız olduğunu saptamak fırsatını buluyorum. dahası, çağdaş toplumlarda gittikçe hücreleşen ailenin büyük anneleri ve bü-

yük babaları sürekli olarak bünyesinden attığını, onların da –hele birisi öldükten sonra– her geçen gün biraz daha büyüyen ve ağırlaşan bir yalnızlığa hüküm giydiklerini fark ediyorum. buna bir de ölümün kaçınılmazlığını ve gününün bilinmezliğini eklediniz mi, şiirin içeriği aşağı yukarı belirleniyor. tabii, o ilk düşünceden şiirin yazılışına kadar geçen süre boyunca izlediğim ve gözlediğim ihtiyarların bana aktardıkları duygu birikimini de ayrıca hesaba katmak gerek.

şiir yayımlandıktan sonra, *selim ileri, 'ortalık'*ta etkilendiğini yazdı, *şükran (kurdakul)* ise o günlerde ankara'ya yaptığı bir gezi sırasında beğendiğini söyledi. *selim*'in annesi hastaydı, *şükran* ise annesini o günlerde yitirmişti. çevresinde yaşlılar olanların bu şiiri kendilerine daha yakın bulduklarına kuşku yok. çünkü ölümle insan arasındaki gerilimi, insanın giderek baş eğişini elle tutarcasına görüyorlar.

'ihtiyarlar balladı'nı *timur selçuk* besteledi ve okudu.

/ ah /

kadınlarla ilgili bir şiir deneyeyim dedim, ara sıra yaparım, şurda burda gördüğüm, etkilendiğim, sevdiğim kadınların izlenimlerini birbirine zincirler, bir şiir çıkarırım, bu defa şiir kendiliğinden 'ah' sesi üzerine kuruldu, sanırım önemli özelliklerinden birisi budur.

ahmet kaya besteledi ve okudu.

/ genel grev /

proletaryanın gücüne inanan her toplumcu gibi, bende de bir genel grev mithosu yaşar. 12 mart'ın karanlık günlerinde hep güç birliği halinde bir proletaryanın süresiz

genel grev uygulamasıyla faşizan diktayı nasıl duman edeceğini kurmuşumdur. şiir, besbelli bir imgenin etkisi ile gerçekleşti. şaştığım nokta, ankara'da yazdığım halde, belirli bazı yerlerini hep istanbul'dan manzaralarla hatırlayışımdır. sözgelişi, imgelemimde sokak lâmbaları hep istanbul'da eminönü meydanı'nın sirkeci'ye giden yolu üzerinde patlıyorlar.

şiirle ilgili ilginç bir anı da şu: o günlerde *özgür insan* yeniden şiir istemişti. bunu gösterdim, basamayacakları gibi bir hissim de vardı, gerçekten de 'kurultay üstü' yayımlamanın doğru olmayacağına hükmettiler, bunun üzerine *varlık*'a gönderdim, orada yayımlandı, görmedim ama işittiğime göre bir goşist dergisi oradan alıp bir kere daha basmış.

/ kar kasidesi /

şiir yayımlandığı zaman, telefon eden bile olmuştu: "kim bu prenses zinia?" nasıl anlatırsın? *füruzan*, bir ankara'ya gelişinde, aramızda ancak çocukların, imgelemi geniş sanatçıların ya da düpedüz *mythomane*'ların itibar edeceği türden bir oyun kurduk, o ve ben, 'meğerse' eski rusya'dan tanışıyormuşuz, o ünlü prenses zinia'ymış da, ben çarın hassa ordusu uhlan alayından kolonel mitia'ymışım, yayınevinde petersburg'tan, neva ırmağında sokak lâmbalarının yansımalarından tutun da, büyük kış bastırınca 'malikânelerinde' bunalan barin ve barina'ların kahrına kadar, ciddi ciddi, nelerden söz etmiyorduk ki... herkes de bizi dinliyor, oyuna kattığımız ciddiliğe biraz da şaşıyordu. *füruzan* üç beş gün kaldı, istanbul'a döndü ama, o gün bugün ben ona prenses'ten başka söz etmedim, iş gereği mektuplaştıkça da lâfın arasına kış bastıralı hassa alayı atlarının ne halde olduklarından filân

bir şeyler sokuşturmayı unutmuyordum, *füruzan*'sa içinde geyiklerin, av borularının, korulardaki av şölenlerinin geçtiği kısa fakat esaslı bir mektup yazmıştı, 'kar kasidesi' işte o şaka ile bu mektup arasında doğdu: en çok da, karlı korulardaki av boruları çağrışımıyla. eh, böyle şiiri ister istemez prenses zinia'ya adamak gerekiyordu. öyle de yaptım.

bir de şu var, şiir yayımlandıktan sonra, doğu illerinden birinden bir öğrenci mektup yazdı bana, şiiri okuduğunu, kış ve karı bu derece etkileyici biçimde anlatan bir başka şiir okumadığını söylüyordu. cevap vereyim dedim, veremedim, mektup da kayboldu gitti.

varsağı

(yeniden halk şiiri rüzgârına nereden ve nasıl kapıldım bilmiyorum. 12 mart'la ilgili bir şiir tasarlarken, ansızın, bu şiirin halk şiirindeki türlerden varsağı'nın ses ve havasıyla oluştuğunu saptadım. bilindiği gibi varsağı daha çok yiğitçe bir ağızla söylenir, biraz görmüş geçirmiş, biraz küstah bir edası vardır. bir yandan varsağı'nın klasik biçimine bağlı kalmayı, bir yandan da bu biçim üzerine çeşitlemeler yapmayı tasarlıyordum. tasarladığımı yaptım. bu bölümdeki üç şiirden, ikincisi bir çeşitleme niteliğini gösterir. öbürleri klasik biçime daha uygundur. 'giriş' bölümü, *ahmet kaya* tarafından bestelenmiş ve okunmuştur.

şiirin bir de anısı olacak: o sıralar, ülkemizdeki köy edebiyatının sosyalist, hele marksist sayılamayacağı savını ortaya atmışım, temel özelliklerinden hareket ederek, köy enstitüsü öğretmenlerinin geliştirdiği köy romanları ve şiirleriyle devrim öncesi rusya'nın narodnik

(halkçı) hareketi arasındaki paralele işaret edip duruyorum. *alpay kabacalı* bundan benim köy edebiyatının aleyhinde olduğum sonucunu çıkarıyor. galiba *varlık*'ta takılmıştı bana, ya da *milliyet sanat dergisi*'nde. *yeni ulus*'ta bir cevap verdim, gerçekte köy edebiyatına, ya da halk edebiyatından yararlanmaya değil, narodnik tutumla yapılmış bir edebiyatı marksist saymaya karşı çıktığımı belirtip o günlerde yayımlanmış olan varsağı şiirlerini benim halk şiirinden hâlâ nasıl yararlanmakta olduğuma kanıt gösterdim. haklıydım bu davada. hâlâ beni her türlü köy edebiyatına karşı sananlar oluyor, oysa itiraz o değildir, edebiyatın köyü kenti olmaz, itiraz belirli nitelikteki bir köy edebiyatının marksist ve sosyalist olup olmadığıdır, benim iddiam da budur.

nitekim, kitabın ikinci basımına aldığım 'nefesler', aslında tekke edebiyatımıza ait bir şiir türünü sürdürdüğü halde, tamamiyle maddeci ve diyalektik bir felsefeyi içermektedirler.

*'varsağı'*nın üç şiiri de, *kerem güney* tarafından bestelenmiş, *'tapusuz mehmet'* adlı LP'inde yer almıştır.)

jilet yiyen kız

(o şiirlerimi keşke saklasaymışım. yıllardan 45 ya da 46 olmalı, sındırgı'dayız. babamı bahçe'den sındırgı'ya atadılar. cengiz'le ben, kışları istanbul'da ışık lisesi'nde okuyor, yazları ise sındırgı'ya geliyoruz. *'duvar'*a aldığım aşk şiirleri gibi, o tarihte *erotique* şiirler de yazıyorum. şimdi bir mısraını bile hatırlayamadığım o şiirlerde cinselliğin heyecanını mı vermeye uğraşıyordum acaba, yoksa kadın erkek diyalektiğini mi? yazdıktan az sonra hemen hepsini 'ayıp', asıl bir toplumcu için 'değersiz' bularak yırt-

tım attım. o zamanki sosyalistlik anlayışı stalin'ci olduğundan, cinselliği toplumcunun hayat alanı dışında bırakıyordu. kimse de bunun garipliğinin farkında değildi.

*'hangi seks'*te, cinselliğin iç sorunlarına nasıl girdiğimi uzun uzun anlatmıştım, burada üstünde durmanın gereği yok, yalnız cinsel diyalektiğin gerek insanlar arası, gerekse insan içi çelişme ve gelişmelerini, romana olduğu kadar şiire de geçirmek, bana ilginç görünmüştür. yıllar sonra yeniden cinselliği işleyen şeyler yazmaya niyetlendim. bireysel diyalektik hiç kuşkusuz cinselliği de kapsıyordu, ikisi birden doğasal diyalektiğin kapsamına giriyorlardı, bütün sorun bu çelişkileri cinsel imgelemin aynasında somutlaştırmak, kişiselleştirmek, sonra da imgelere dönüştürüp şiire aktarmaktı.

bu şiirlerde işte onu denedim. daha fazlaydılar. ama kitaba beş tanesini almak bana bu seferlik yeter göründü.)

/ yamyam kadınlar /

şiirin içeriğinde duygusal düzeyde yoğun bir erotisme seziliyor ya, cinsel bakımdan atak, hatta saldırgan kadınlar imgesi, gerçekte, yüzyıllardır kadınlık için handiyse zorunlu sayılmış biblo/kadın, edilgin kadın imgesini yıkmak için kullanılıyor. gerilerde biraz sadomazohist gölgeler yok mu, olabilir, ama yamyam kadınların dazlak, meme uçları saldırgan vs. betimlenmesi, aynı zamanda alışılmış bir 'saçı uzun aklı kısa kadın' görüntüsünü bozmak için seçilmiştir.

şiirin ilk adı yamyam kadınlar için varsağı idi, gerçekten söyleyişte varsağı öğeleri duyumsanır, sanırım *cumhuriyet*'te bu alanda başarılı sayılabileceği de yazılmıştır, sonradan 'varsağı' tanımlamasını kaldırdım, daha da iyi oldu sanırım.

/ jilet yiyen kız /

gerçeküstücü imge anlayışı erotique şiir ve romanda başarıyla kullanılmaktadır. bu şiirde ben de bunu denedim. içeriğin *erotique* nitelikleri belirgin sanıyorum. jilet yiyen kız imgesi, yine alışılmış *romantique*, etten kemikten değilmiş de cinselliği yokmuş da, renk, koku, çizgi ve duygudan ibaretmiş gibi algılanan bir kadın, bir genç kız imgesinin yerine kullanılıyor. kırmızı üzerindeki ısrar *erotique* bir ayrıntı diye alınabilir, şiir ilk defa yayımlanıyor.

/ porno /

bu şiir, diyelim ki profesyonel bir fahişedeki duygu / cinsellik karşıtlığını ve beraberliğini kapsamaya uğraşıyor. özellikle genelevlerde sürekli cinsellik ortamında yaşayan kızların, ne büyük duygusallıklara elverişli oldukları işaretlenmek isteniyor.

/ üçgen /

'hangi seks'te, *emmanuelle*'in çağdaş cinsel çözüm diye bir çeşit üçgen'i önerdiğini yazmıştım. böylesi üçgenlerin de, garip bir diyalektiği oluyor. şiir, onu içermeğe uğraşmaktadır. kadının yanında erkek, erkeğin yanında kadın olan nevin, kadınıyla erkeği karşılaştıkları zaman, birdenbire boşlukta kalabilmektedir. buna eşcinsellerin giderilmez yabancılığı ve yalnızlığı mı diyeceğiz, yoksa tabu'suz bir cinselliğe geçiş toplumlarında rastlanan geçiş dramlarından biri mi, kestiremiyorum. yalnız benzer dramların yaşandığını gördüm, yaşayanları tanıdım, *erotique* şiirler arasında üçgen'in de olması gerektiğine hükmettim, şiir ilk defa burada yayımlanıyor.

gözlüklü hamdi'nin notları

(daha önce de belirtmiştim ya, 'gözlüklü hamdi' *attilâ ilhan*'ın öteki adıdır. birbirini izleyen bu dokuz şiir, ozanın, çeşitli zamanlarda, çeşitli konulardaki 'duygu ve izlenimlerini' içeriyor. ilginç yanı, sanırım, *malraux*'nun *anti-memoirs*'ını okurken, *nehru*'nun yazara söylediği bir söz, aralarında geçen bir konuşma üzerine doğmuş olması, ikisi de cezaevi, ölüm korkusu yaşamış *nehru* ve *malraux*, yıllar sonra karşılaşırlar: *nehru* başbakan, *malraux*, bakandır. uzun uzun eski hayatlarından, cezaevi günlerinden söz ederler. *nehru*, cezaevinde iken hücresinin taşları arasından fışkırmış otların onu nasıl etkilediğini anlatır, ayrılacaklarına yakın da, insanları 'inanışlarına göre değil, artık davranışlarına göre değerlendirdiğini' söyler. bu iki şey beni niye o kadar etkiledi de, günlerce aylarca etrafında gezindim durdum? hanidir insanları *nehru*'nunkine benzer bir tutumla değerlendirmeyi öğrendiğimden mi, yoksa uzunca bir süredir toplumsal kişiliğin tabanındaki doğasallığı şiddetle duyumsayıp doğala kaydığımdan mı?

notlar'ı okudukça ne gördünüz? handiyse *pastorale* denebilecek betimlemeler mi? boşluklar, buzdağları, balıkçılar mı? kimbilir belki yaşlandıkça daha somut olarak duyumsanan ölüm, toplumsalın bütün etki tepki süreçleri insanı ve yaşantısını düpedüz belirlediği halde, tabandaki ve tavandaki doğa'ya insanı iyice yaklaştırıyor. bunda gizli bir kötümserlik var mı / diyalektik bir dünya görüşü taşıyan sanatçılarda olamaz. olmamalı. notlar'da da 'gizli bir hüzün' elbette sezilir ama. kötümserlik sanmıyorum.)

ki

(temmuz gecesi, yıldızlarını denize döküyordu. akşam yemeklerinden sonra, kalabalığa karışmıyor, denize yakın bir kıyıda votka vuruyorum. koyun çevresinde çamlarla kaplı yüksek dağlar. bütün bunlar gümüldür'de, bir yaz tatilinde yaşanıyor. bu şiirin doğumu da. neden ki? besbelli yalnız 'ki' değil, kız, göz, yaz ve söz uyaklarını birbiri ardınca yuğurup, yine doğanın, doğa insan ilişkilerinden gelen içlenme ve duygulanmaların ele alındığı, sonunda taş gibi toplumsala, hatta siyasala varıldığı bir çalışma. hepsi bir şiir gibi de okunabilir, ayrı ayrı şiirler gibi de. doğrusu istenirse, 'gözlüklü hamdi'nin notları' ile 'ki' benim 'insan olarak' son birkaç yıl boyunca geliştirdiğim duygusallıkların ve düşünselliklerin büyüme eğrisine daha uygun düşüyor.

kitabından dolayı devlet güvenlik mahkemesine verilen *dr. tanilli*, savunmasının sonuna bu şiirlerin sonuncusunu oturtarak, beni onurlandırmıştır, bunu da belirtmek isterim.)

attilâ ilhan
şubat 1977, kavaklıdere (ankara)
şubat 1983, maçka (istanbul)

meraklısı için ekler

1
nerede kalmıştık?

sahi, nerede kalmıştık?

fakat önce durun, şu çayımdan bir yudum alayım. arkadaşla tanışıyor musunuz? evet boyludur, bilenmiş balta gibi bir yiğit, tunceli'nin bilmem hangi köyünde öğretmenlik yapıyor, geçen yıldı galiba, bir mektubunu aldım, içine şiirlerini katmış, yüreklendirici birkaç şey yazmıştım, işte çat kapı, çıktı geldi. deminden beri yazdıklarını 'kitap' yapmaktan vazgeçirmeye çalışıyorum. neden mi, nedeni var mı yahu, kötü şiirler bunlar, şiir denebilir mi, o bile şüpheli: bir sayfada dört beş mısra alt alta nasıl gidiyor baksanıza, 'deyyuslar, namussuzlar, kavatlar vs.' hayli dil döktüm, 'egemen çevrelere' içerlemenin başka şey, iyi sövmenin başka şey, iyi şiir yazmanın ise bambaşka bir şey olduğunu, galiba hâlâ belletemedim. baksanıza, 'devrimci bu şiirler' deyip duruyor. bu hesapça, her kavgada dehşetli bir hayli devrimci şiir yazılmış sayılması gerekeceğini delikanlıya bir türlü anlatamıyorum!

ha o mu, geçenlerde gelen bir kız arkadaş bıraktı, öykü yazıyormuş, ilk denemeleriymiş bunlar; asıl avrupa'da (daha doğrusu paris'te) okuyor, ağzını açtı mı ne yapısalcılık bırakıyor dokunmadık, ne ecriture'ün başlı başına bir estetik uğraş olduğunu! tepeden aşağıya 'kültür çocuğu', yazdığı öyküler de inceltilmiş, o kadar inceltilmiş ki handiyse bir avuç estetik meraklısının işi olmuş bir beğeninin öyküleri, dergilere götürmüş beğenmemişler, halk malk sözleri etmişler, devrimcilik filân fena hal-

de bozulmuş, ilkelliği devrimcilik ya da halkçılık sanıyorlar diyor. epeyce söyleştik, estetik çabasını anlamaya çalıştığımı belirttim. yalnız dedim ki, estetik çaba sanatçının 'bizatihi' uğraşı oldu mu, biçimciliğe dönüşmez mi acaba, işin doğrusu başkalarıyla iletişim sağlayacak bir bileşim aramak değil midir?

asıl çıkmaz

bak bak, ne çıkıyor bundan: yahu türkiye'de ozan olsun romancı olsun, sanatçıların hemen hepsi bu iki kafaya yatmamış mı, birileri doğru bir devrimci düşünce adına, ağızlarına geleni yazıp söylemeyi has sanatçılık sayıyor, öbürleri estetik bir özüre sığınıp değişmez bir bireyselliğin savunmasını yapıyor. en güzeli, her ikisinin de yaptıı işi en doğrusu diye yapması, bir de 'sanatı halk yığınlarına götürecek yol' diye tanımlaması. ne dersiniz, geniş halk yığınlarına ulaşıyor mu sanat?

böbürlenen çok, oysa nesnel gerçekler doğrusu üzücü: en kabadayı şiir kitabını beş bin basıyorsun, en çok okunan romanı on bin, birkaç da baskı yaptın mı, tamam, türkiye'yi fethettin! en çok satan, 'ilerici' gazete yüz bini ancak buluyor. hadi ötekilerini de ekle etsin, yüz elli bin. usulen bunu üçer kişiye okut, ne yapar, dört yüz elli bin mi? yahu bu ülke kırk milyon, kırk! kırk milyonluk bir ülkede kaliteli gazete okuru yarım milyonda, kitap okuru on beş yirmi binde kalırsa, nasıl kalkar da 'halk için' yazıldığından, 'halka gittiğinden' söz edersin? avuntu değil mi bu bizim yaptığımız?

evet, haklısın, avuntudan da kötü, birileri çıkıyor, öbürlerini halk ve proletarya adına kınıyor, eleştiriyor, yaptıklarının işçi sınıfının sanatı olmadığını ileri sü-

rüp, bu işi kendi yöntemleriyle yapmak gerektiğini savunuyor; aslan, öyle de yapıyor ki bunu, kaleminden kan damlıyor mübareğin, hani otuz yıldır bu harman yerinde dirgen yememiş olsam, ben bile inanacağım; inanamıyorum ama, biliyorum ki telâşı da, kavgası da, gerçekte halka, işçi sınıfına, köylü yığınlarına ulaşmak filân değildir, şu sanat söz konusu olursa yirmi bin, fikir söz konusu olursa beş yüz bin civarında olan bir seçkin okur yığını var ya, işte onların gözünde birinciye gelen şöhret olabilme uğraşıdır; (hadi o kadar kötü niyetli olmayalım) en azından bu azınlığı kendi yanına çekmek asıl haklının kendisi olduğuna onları inandırmak kavgasıdır.

işin acıklı yanı neresi, elbet anladınız, o önünde kavga edilen kalabalığın işçi sınıfı olmayışı! genel olarak halk olmayışı!

belirleyici öğe

külâhımızı önümüze koyup düşünelim: önce bu çıkmazdan nasıl kurtuluruz? yaygın düşünce, yakın zamanlara kadar saygın uygulama, halkın (hayır, işçi sınıfının değil, daha çok köylü zümrelerinin) sorunlarını, onun anlayabileceği bir dille anlatmaktı. bir zaman bu tutumun estetiği harcadığını anlayamadık. estetiği harcamak ne demek, sanatın tanımlamasındaki ana öğelerden birini kaldırıp atmak demek. iyi ama o zaman ortada sanat kalır mı? hadi bu dediklerimi biraz somutlaştırayım, örnek mörnek vereyim: insanın bir tanımlaması nedir, 'insan düşünen hayvandır' deriz değil mi, biri çıkar da eğer insan hayvandır derse ne olur, gerçi söylediğinde gerçek payı vardır ama, tanımlamanın belirleyici öğelerinden birisi aradan kaynatıl-

dığı için insanla beygir arasındaki fark siliniverir, ha beygir, ha insan!

elbet, bir örnek daha verebilirim, hem biraz kimya fiyakası da satarım: suyun tanımlaması nedir kimyada, iki hidrojen bir oksijen değil mi? su bir hidrojenle bir oksijendir dersen, ya da su sadece iki hodrejendir dersen ne olur, su, su olmaktan çıkar. şimdi gelelim sanata, nedir sanat, doğanın, toplumun ve insanın iç diyalektiğinin estetik olarak yansıtılması değil mi? tamam kaldır estetik olarak yansıtılması lâfını aradan, besbelli, yine diyalektik bir gerçek kalır ama, o sanat olmaz artık, başka bir şey olur.

bundan ne çıkaracağız, şunu mu: halka ulaşacak sanat estetiği harcayarak gerçekleştirilecek bir şey olamaz, çünkü estetik harcanırsa ortada sanat kalmaz. halkı uyandırmanın, ona toplumsal bazı gerçekleri aktarmanın türlü yolları bulunabilir, estetik olmayan, güzellikle ilgili bazı çalışmaları gerektirmeyen yollar: siyasal eylemde, propaganda diye başlı başına bir dal kurulmuştur, niye, bunun için! sanat dedin mi, orada dur, bir yandan doğasal, toplumsal, bireysel diyalektiği 'hareket halinde' vereceksin ama, bir yandan da bunu 'estetik kategorileri içinde' yapacaksın.

yayılmaz, gümbürder

o halde, bu çıkmazdan sanatçı olarak çıkışımızın olmazsa olmaz koşulu kendiliğinden beliriyor: halk yığınlarına yayılabilmemizin yolu, sanatın tanımlamasını değiştirmek değildir. buna yönelirsek belki bir zaman yeterince gelişmemiş, yeterince bilinçlenmemiş kişilere geçici bir doyum verebiliriz, sürgit yürümez ama, yığınlar dünyayı değiştirir, kendileri de değişirler, bu değiş-

me onları gittikçe daha çok "müşkülpesent" kılar, sanatçıdan estetik gereksinmelerine karşılıklar beklemeye götürür, götürünce de estetiğe boş vermiş devrimci sanatçılar gümbürder gider.

canı şiir okumak isteyince *behçet kemal*'i okuyana rastladınız mı? ben hiç rastlamadım. rahmetli heyecanlı adamdı, inönü atatürkçülüğüne bağlanmış bir kere, şiiri en bayağısından siyasal bir propagandanın aracı sanırdı, bir de adam putlaştırmanın! bizim kuşağın solcuları hiç sevmezlerdi, oysa düşünüyorum, *behçet kemal*'in şiirlerinde *atatürk*'ün yerine *stalin*'i, anadoluculuğun yerine stalinciliği koydunuz mu, *samet vurgun*'un şiirlerini andıran bir şiir elde edersiniz. bu dediğim, her ikisi de gümlemiştir anlamına mı geliyor varın siz düşünün!

yalnız, estetiği kalkan yapıp işi grafik biçimciliğine dökenlere de dikkat! okurla, (giderek halkla) diyalog kurabilmenin ancak doğasal, toplumsal (sınıfsal), bireysel çelişkileri derinlemesine ele alıp işlemekle olasılaşacağı hiç unutulmayacak, yoksa önümüzde ilkin bireyciliğin, hemen arkasından biçimciliğin tuzağı hazır. öyleyse, sanatın toplumsal işlevini görmesi ne demek oluyor, kalabalıklara açılması nasıl sağlanıyor: doğa, toplum, insan üçgeninin diyalektiğini estetiğe yedirerek! bu bileşim demektir, nasıl her yiğidin bir yoğurt yiyişi varsa, her sanatçının da kendince bir estetik bileşimi olacaktır. olmadı mı, ağzıyla kuş tutsa, elleri üstünde yürüse, sanatçı olamaz ki, devrimci sanatçı olsun!

lâf açılmışken onu da söyleyeyim, şurada kaç kişiyiz, hepimiz iyi kötü onca sınavdan geçtik, havanda su dövmeyi bıraksak da, türk toplumcu sanatının bir kere diriliğini korumak, ikincisi yaygınlığını gerçekleştirmek için

ne yapmamız gerektiğini elbirliğiyle arasak! bu bana ölçütünü kendimizin koyduğu, yargısını kendimizin verdiği asıp kesmelerden daha yararlı görünüyor. yanlış mıyım.

hay allah, çayı unuttuk yahu!

neyse, yine görüşelim.

(*politika*, 9 mayıs 1976)

2
slogan

o tarihlerde, ben de, diyalektik bir estetik geçerli bir sloganın kuyruğuna yapışmak; şiirde, romanda ha bre onu işlemek sanırdım. safmışım desem, saf değilimdir pek, tanıyanlar bilir, daha çok bilgisizliktendi bizimkisi: başka bir yerde yazmış mıydım yoksa, *'ludwig fuerbach ve klasik alman felsefesinin sonu'*nu, türkçe olarak, ben beş yılda mı, altı yılda mı ne ele geçirip okuyabilmiştim. ne kitap vardı okuyacak, ne dergi! neden sonra bunları dilim fransızcaya dönmeye başlayıp da, kefere memleketinde kitaplarını okuyunca öğrenir gibi oluyorum: yahu iş derin, sorun çok boyutlu, öyle kasketi bastırıp cazgır gibi böğürmekle, çözümlenecek türden değil!

diyalektik estetik dendi mi, nedense tarihsel maddecilik çerçevesi içinde alınmak âdet olmuş, diyalektik maddecilik çerçevesini silip atmışlar. olur mu hiç? diyeceksin ki ne farkı var, çoook: diyalektik maddecilik kapsamı daha geniş bir süreci içeriyor (amma da bilimsel kaçtı ha!); türkçesi, diyalektik maddecilik evrensel, tarihsel maddecilik ise toplumsal olduğundan, ikincisi birincisinin içinde, birincisi ikincisini kapsamış! öyleyse, diyalektik bir estetik kuramı, ister istemez, ikincisini de birincisi kadar hesaba katmak zorunda olacak! ben doğasal çelişkileri, bunların getirdiği toplumsal çelişkileri, bunların getirdiği toplumsal katlar çekişmesini eserime yansıtırım, böylece de toplumcu sanatçının önde gideni olurum, ötesine de karışmam diyemiyorsun, sen

eğer gerçekten sosyalist bir sanat görüşünü benimsemişsen, birbiri içinde gelişen her iki süreci de hesaba katmak zorundasın!

fazla soyut oluyor sanıyorum, en iyisi, bunu bir örnekle somutlaştırarak tartışalım ha?

slogan efeliği

memleketin birinde, arazi çorak, verimsiz; civarda delibozuk akan bir ırmak var, o orada akıyor, o memleketin insanları çoraklıktan eziyet çekiyor; bazı bazı taşıp ortalığı sele verdiği de oluyor bu ırmağın! peki, çaresi? çaresi belli, o memleket ahalisi el ele verip bu ırmağı evcilleştirecekler, ne yapacaklar yani, bir baraj kuracaklar, bir baraj gölü oluşturacaklar, sulama kanalları kazacaklar, böylelikle hem enerji üretmiş olacaklar, hem çorak topraklarını sulayıp bereketlendirecekler, hem de baraj gölüne balık tohumu ekip yararlanacaklar, sonunda o ünlü lâf da yerini bulacak: insanlar doğayı değiştirirler, kendileri de değişirler: doğa değişiyor, ırmak disiplin altına alınıyor, enerji üretimi başka üretimleri getiriyor, sulama tarımsal üretimi artırıyor, yaşama düzeyi yükseliyor vs...

bu örnekte o memleket halkının doğayla giriştiği mücadele nedir? ünlü ve klasik deyimiyle toplumla doğanın çelişmesi, çatışma değil mi? hep biliyoruz, toplum başlangıcından itibaren doğayla çelişmiş, bu çelişme bir çatışmaya dönüşmüş, teknoloji de, geniş ölçüde uygarlık da bundan doğmuş; burda açık seçik bir maddeci diyalektik süreci görülüyor, bu süreçte alışık olduğumuz, sık sık da işittiğimiz toplumculuk sloganlarına yer yok pek, iş toplumla doğa arasında geçiyor, toplumla doğa arasında geçiyor ama, bal gibi bir çelişki bu da,

üstelik diyalektik bir sentez, bir bileşim getiren bir çelişki! şimdi soru şu: toplumcu olduğuna inanan bir sanatçı, eğer bu ülkedeki insanların doğayla olan çelişkilerini, bu çelişkinin gelişme sürecini estetik bir çabayla yansıtırsa toplumcu bir sanat yapmış olur mu olmaz mı? eğer ortalıkta slogan efeliği yapanları dinlerseniz, 'faşizm tırmanır ve de bebeler yoksulluğun kurbanı olurken' olmaz böyle şey, bu toplumculuk filân değildir. zira toplumcu sanat... gerisini ne diye yazayım, okuya okuya bir hal oldunuz toplumcu sanatı ne sandıklarını!

toplumsaldan siyasala inmek

örneği geliştirelim mi? işimize yarayabilecek gibime geliyor, kullanışlı bir örnek galiba. bu doğa/toplumsal çelişikliği geniş planda diyalektik bir çelişme süreci oladursun, o toplum içinde başka bir çelişiklik daha belirir. öyle ya, bir an için açılacak kanallardan, üretilecek elektrikten, tarımsal ürünlerden, gölden çıkarılacak balıktan yararlanacak olanları düşünelim. kim bunlar? ya da yararlanma o toplum içerisinde eşit mi olacak, yoksa tarlası toprağı bol olan, suyun başında oturan, gölü tohumlamayı kapatan işin kaymağını yiyecek de kara kalabalığa çanağın dibini sıyırmak mı kalacak? ha, demek ki, bir yandan doğa/toplum çelişkisi sürerken, bir yandan da toplumun içinde yeni yeni çelişkiler oluşuyor, bu çelişkiler de diyalektik bir gelişme süreci gösteriyorlar. nasıl doğa ile toplum çatışmasından önce doğa sonra toplum değişiyorsa, bu defa da toplumun içindeki sınıfların çatışmasından toplumun düzeni değişiyor, bir ileri ve yeni aşamaya ulaşıyor. hiç olmazsa, ulaştırılmak için bir çabadır gidiyor.

şimdi soru şu: toplumcu olduğuna inanan sanatçı, do-

ğa/toplum çelişkisinin ürünlerini kullanmak bakımından toplum katları arasında çıkan çelişkileri estetik bir biçimde eserine yansıtırsa toplumsal işlevini yapmış bitirmiş olur mu? bizdeki slogan efelerine bakarsanız öyle; zira diyalektik gelişme sürecinin, siyasal düzeye yansıyan yanı en çok bu yanı; toplumsaldan hop deyip siyasala inmekle kalmıyor, yakın amaç/uzak amaç derken stratejiye, taktik gereklerin itelemesiyle slogana kadar uzanıyor, eh bizim yiğitlerin toplumculuğu da genellikle solgan bellemek olduğundan, bu işi yaptılar mı, toplumculuğu fethettiklerini sanıyorlar, ama...

hiç mi doğasal çelişkin yok?

aaa tabii, fena halde 'ama'sı var bu işin!

bir kere, toplumsal çelişkileri daha geniş plandaki doğasal çelişkilerin içinde ele almayı bilmedikleri için bütüncül bir görüşten yoksunlar ya, ayrıca, hem doğasal hem de toplumsal diyalektik süreç içerisinde yaşamını ve mücadelesini sürdüren insanın bireysel diyalektiğini yansıtmaktan da uzak kalıyorlar. o da ne demek mi? şu demek: sen o ülkenin halkındansın, bir kere ırmağın evcilleştirilmesi, barajların yapılması için bir çatışmaya giriyorsun, ikincisi bu çatışmadan doğan ürünlerin 'insanca, hakça' paylaşılması için, iyi ama, senin doğanın bir parçası olman dolayısıyla hiç mi doğasal çelişkin yok, doğduğun anda ölmeye başlamış olmak çelişkisi hiç mi kafanı kurcalamıyor, hiç mi cinsel diyalektiğinin etkisinde kalmıyorsun, bu yüzden de barajda çalışırken kafanın bozulması, sınıf kavgası deyip dururken cinsel ayranının kabarması başına gelmiyor? daha boku da düşünülebilir: barajdan elektrik üretimine el koymuş ailenin kızına da tutulabilirsin hani, görülmüş şeydir, görülegelmektedir de.

işi slogana indirgedin mi, şu halde sen diyalektik bir sanat süreci geliştirmiyorsun, tam tersine metafizik, duragan bir sanat yapıyorsun, neden, bir kere toplumsal çelişkileri daha küçük ve daha büyük çelişkilerden soyutluyorsun da ondan, ayrıca, diyalektik gelişme sürecini toplumsal çerçevesi içinde bile tutamayıp belirli bir yerde, belirli koşullar altında geçerli olan bir tavıra indirgiyorsun da ondan. o kadar böyle ki bu, siyasal yönden o ara geçerli olan slogan koşullar değişip de geçerliğini yitirdi mi, ona dayandırdığın sanat eseri de geçerli olmaktan çıkıyor, çünkü diyalektik bir esneklik taşımıyor. koşullarıyla koşullanmış, statik bir somutlama bu yapılan!

özet mözet

sözü toparlayalım mı?

diyalektik bir estetik, diyalektiği içi çe hem evrensel/doğasal, hem toplumsal/sınıfsal, hem bireysel/kişisel düzeylerde ele alır, hepsinde de, birbiriyle ilişkili olarak, tez/antitez/sentez oluşumlarını kovalar, hareket halinde eserine yansıtır. bir sanat eseri, tek başına, bu inanılmayacak zenginlikteki süreci kapsamaya kalkışabileceği gibi, bu çatışma ve çelişmelerden yalnız birisini ele alarak da sosyalist estetik çizgisinde kalabilir. sözgelişi 'pamuk' diye bir roman yazsak da, orada hem pamuğun mensucat sanayiine gidişini, emtiaya dönüşünü, pamuk piyasasını ve kapitalistlerini, bu arada da doğayla ve kapitalistle aynı zamanda güreşen pamuk üreticisini, onun yanı sıra mensucat işçisini, –iç sorunlarını da katarak– işlesek, nasıl geniş boyutlu bir örnek vermiş olursak; sadece doğasal düzeyde kalıp, ağaç/tohum/orman diyalektiğini senfonik bir şiir ya da bir film olarak işlesek, boyutu dar ama diyalektiği su götürmez bir estetik yapıt vermiş olu-

ruz. ikincisi de birincisi kadar kurama, yönteme uygundur, ikincisi de birincisi kadar geçerlidir.

dahası da var, pekâlâ tarihsel maddecilik düzeyinde işi ele alıp toplumsalda kalarak diyalektik gelişmeyi hiç de siyasala, hele bayağısına indirgemeden işleyebilir, 'sınıfsal koymanın' hiç de çığırtkanlık etmek demek olmadığını kanıtlayabilirsiniz.

bunu da başka bir sefere konuşuruz.

(*politika*, 23 mayıs 1976)

3
âsi başka, devrimci başka

yooo arkadaş, yanlışsın, çoğumuzun yaptığı gibi devrimci'yle âsi'yi birbirine karıştırıyorsun, oysa asıl ayrılması gereken bunlardır. ilk bakışta bir benzerlik bir yakınlık gösterir gibidirler ya, kanmamalı, tam tersine iyice ayırmasını, sınırlarını çizmesini bilmeli, çünkü devrimcide saptanacak âsilik belirtileri önemli bir yozlaşmayı haber verir, âsiden iyi devrimcinin çıktığıysa ender görülmüştür.

âsi dediğin ne bir kere, belirli zaman ve yerde, belirli koşullara başkaldıran adam değil mi? tamam! şimdi soru şu: başkaldırıyor da ne yapıyor? o koşulları beğenmediği için ya öfkeli bir çıkışı oluyor, ya da içinde basbayağı yürekpekliği filân da bulabileceğimiz davranışları! bu türden başkaldırıcılar tetiği gevşek kişilerdir, silahla oynamayı severler, koşullar biraz ağır bastı da onları bunalttı mı, bakarsınız bu baskıyı somutlaştıran adamı vuruvermişler, dağa çıkıvermişler!

yo, olmadı, âsinin de çeşidi var, feodal düzenin âsileri, kapitalist düzenin âsileri değil ki! sahi yahu, alalım feodal bir toplum yapısını, oradaki âsi ne yapar, ağaya kafa tutar, dahası kızını kaçırır, dahası sürüsünü dağıtır, yolunu keser, dahası herifi vurur, öyle ki sonunda kuşaktan kuşağa adı aktarılacak bir destan haline gelir. kapitalist bir toplumda öyle mi ya, iş bir kere o kadar basit değil, zira toplum karmaşık, toplumsal ilişkiler karmaşık, ayrıca yaşantının ağırlığı kırsaldan kentsele kaydığı için varlık toprakla moprakla ölçülmüyor, kapitalist kazanç ve kâr başarının ölçütü olmuş, eeee, böyle bir

ortamda koşulları beğenmeyen âsi dağa çıkabilir mi, çıkamaz elbet, onun başkaldırması kentsel koşullar içinde olur, dağa çıkmaz, banka soyar, gücüyle çevresini yıldırır, kapitalistleri haraca bağlar, cinayet sendikaları örgütler, iş hayatıyla vurgunu birleştirir, böylelikle öfkesini ve isyanını somutlaştırır.

o zaman, iki toplum türünde, iki âsi saptamış olmuyor muyuz, birisi bildiğimiz eşkıya bunların, öbürü de gangster! her ikisi de içinde yaşadıkları topluma başkaldırıyorlar, hayatlarını ortaya koyarak, sırasında büyük belâları göze alarak, o toplumun başarılı görülen değerlerine saldırıyor, onları yıkmaya uğraşıyorlar. bakın bakın, nasıl da meydana çıkıyor, bunların ortaklaşa özellikleri. yıkıcılık yahut ikisi de toplumsal koşulları beğenmiyor, karşı çıkıyor, bunu da yıkıcılıklarıyla göstermeye çabalıyorlar, üstelik tepkilerinin kökeni toplumsal bile olsa onlar farkında değil bunun, bu bakımdan eylemleri de bireysel ve bireyci oluyor, daha da öteye gidilebilir, hatta bencil oluyor bile denebilir.

böyle şey olmaz

örneksiz konuşmayı sevmediğim malum, alalım *köroğlu*'nu, bildiğiniz, eşkıya, eşkıyanın da zalimi ve kanlısı, tepkisi içinde yaşadığı koşullaradır, bu koşulları bolu beyi temsil eder, eder ya, *köroğlu*'nun onun düzeni yerine önerdiği bir başka düzen yoktur, daha da kötüsü, bolu beyinin düzenini o kendi saltanatı ve bencilliği içinde aynı derecede zalim ve bencil olarak sürdürür. kapitalist topluma başkaldırmış âsilerin en kralları, bildiğimiz gibi amerikan toplumundan çıkmıştır, nedir bir *al capone*, nedir bir *lucky luciano?* kapitalist sömürü düzenine bireysel tepkiler değil mi?

şöyle ilginç bir yere vardık sanırım, âsi toplumsal ve ekonomik koşullara bir tepkidir, bir kere bireyseldir, ikincisi ciddi dönüşüm önerileriyle gelmez, önünde sonunda tepkisini karşı çıktığı sistemin nitelikleri içerisinde bir örgütlenmeye dönüştürür, aradaki fark sadece birisinin yasal olmasıdır, öbürünün yasadışı! oysa devrimcinin farkı büyük, o bir kere bireysel değil sınıfsal bir tepkiyi somutlaştırıyor, böyle olduğu için de düzene hemen bir alternatif öneriyor, üstelik, bu önerisi gerçekleşmeyecek bir hayal olmaktan çok içinden çıktığı ya da benimsediği sınıfın katılmasıyla geleceği güvence altına alabilecek bir model! sınıfsallık hemen toplumsallığı çağırdığı için, örgütlenmesi tabanda ve enine, işçi sınıfıyla ilgili olduğu için üretim kademeleriyle ilişkili, devrimci, derin sularda çalışan dikkatli ve titiz bir işçi, heyecandan çok akılla, coşkudan çok bilinçle iş görüyor, tekil tepkinin yararına değil çoğul birikimin gücüne inanıyor, böyle olunca da onda göz kamaştırıcı atılımlar, aklıkısaları etkileyecek mithos yaratma çabaları yok, hele kişiliğini, yaptıklarını öne geçirmek hevesi hiç, tersine eyleminin ardında kayboluyor adam, kimin ne yaptığını bilemiyorsun bile, sadece ilmiklerin sürekli ve sağlam bir çalışmayla aşağıdan yukarıya örülmesi fark ediliyor.

şimdi toplumcu olduğunu sanan bir sanat ki, 'devrimci kahramanlardır' diye öldür allah âsi tiplerini yaratır ve över, ona ne diyeceğiz? bizde, bilerek bilmeyerek, folklor temelinden kırsala yaslanan sanatçılar, *(yaşar kemal, ahmet arif)* kırsal bölgelerde feodal üstyapının hâlâ etkili olmasından mıdır nedir ha bre âsi tipleri önermişlerdir; iş kırsaldan kentsele kaydı mı da bu defa karşımıza şehir âsileri diyebileceğimiz birtakım tipleri işleyen eserler çıkıyor, (*yılmaz güney*'in mithosu

ve filmleri mi?) dahası 60 kuşağı ozanlarının *epique* zanniyla döktürdükleri kilometrelerce mısra ki toplumsal bir *jargonla* gerçekte bireysel başkaldırıları övmektedir.

böyle şey olmaz arkadaş!

bilinçli bir geleceğin mimarı

toplumsal bir sanat yapmaya mı hevesleniyorsun, aman dikkat, ağzından beylik sosyalistlik lafları düşmediği gibi feoal âsileri, kasaba kabadayılarını, gece kulübü azılılarını kahraman saymayacaksın.

türk toplumculuğunda otuz yıldır aralıksız devrimciyle âsi karıştırılmıştır. ben 40 yıllarında "tevekkeltü teallallah" diye bir tekke ezgisinin devrimci türkü sayıldığını hatırlarım, *köroğlu, dadaloğlu (kozanoğlu)* çok alışverişleri varmış gibi, oldum olası toplumcuların gözdeleri olmuşlardır, niye, düpedüz âsidirler de ondan, *pir sultan* gibi bir şii fanatiği (nereden nereye) sosyalistliğin ozanı sayılmıştır, nasıl kırsal bölgede merkezi otoriteye, ya da feodal koşullara her kafa tutan, devrimci bir olasılığın odak noktası sayıldıysa! işçi sınıfı öğretisi, sosyalizm bilimi diye cart cart atıp tutmamıza bakmayın siz, bunlar hep cahillikten, bir de proletaryasızlıktan!

şimdi eleştiriyorum ya, öyle miydi, zamanında bütün bu yanılgılara ben de düştüm, hem de nasıl, paris metrolarının labirentlerinde gece yarıları *pir sultan*'dan türküler söyleyen ben değil miydim. bendim elbet, gel gör ki padişaha kafa tutmuş, beye kızıp dağa çıkmış diye elin şiisi de, dağlısı da, sosyalizm biliminin has adamı olmuyor, olmadığından başka, başımıza bir sürü yanlış anlama, yanlış anlaşılma, kabadayılık hevesi getiriyor. onun için, hiç unutulmayacak, devrimci dediğin başkaldıran

adam olmaktan çok, başkaldırışını toplumsal bir öneriyle yığınsal bir eyleme dönüştürmeye çalışan çağdaş bir adamdır, burjuva toplumunun içinden çıkar, proleterdir, bilinçli bir geleceğin mimarıdır, dağ ya da kent serüvencisi değil!

hadi şimdi tartışın!

(*politika*, 27 haziran 1976)

4
olur mu bre?

o şiirden kim etkilenmemiştir, hani *'kalktı göç eyledi avşar elleri'* diye başlar da *'hakkımızda devlet etmiş fermanı/ferman padişahın dağlar bizimdir'* diye bir yerlere bağlanır? dadaloğlu dedin mi orda dur! nedense ben daha az bilinen bir şiirini de pek severim:

"aşağıdan yusuf paşa'm geliyor
düşmanına karşı koyan merdolur
şahin kocasa da vermez avını
asıl kurd yavrusu yine kurd olur."

yaman değil mi? bunun gibi *dadaloğlu*'ndan bir çırpıda ezberden okuyacağım az koşma, varsağı ya da türkü çıkmaz ha! *ahmet arif* de bilir ki, 40 yıllarında biz *dadaloğlu*'nu, *köroğlu*'nu, *gündeşlioğlu*'nu, *deli boran*'ı vb. çıkartma gibi ezberimize almıştık. halk kökenini sürdürmek gerekir diye bir lâf çıkmıştı, eh halk kökeni deyince de elbette osmanlıya âsi olmuş ozanları arayacaksın, tabandan gelen bir başkaldırma şiiri oluşturmaya çalışacaksın! öyle yapardık. iyi mi yaparmışız, kötü mü, ben bunu sonraları çok düşündüm. hakçası, o esinle yazdığımız şiirler kötü olmadı, *ahmet arif*'inkiler arasında pek yamanlarına rastlanır. *enver gökçe* de sırasında esaslı mısralar oturtmuştur, gel gör ki ozanın zanaatında başarılı olması tutumun doğru tutulmuş olduğunu mu gösterir?

asıl sorun bu!

hiç *dadaloğlu*'nu merak ettiniz mi?

ben ettim, adına halk ozanı dediğimiz bu yiğit ozan, aslında türkmen, yani göçebe, bunlar erzin, payas, adana, kozan çevrelerinde hayvancılıkla uğraşan selçuk artıkları, üstelik bir de değil, birkaç aşiret, içlerinde *kozanoğlu* var, *yusuf paşa* var, *türkmenoğlu* var, ve başkaları. *dadaloğlu*'nun adı *veli*'ymiş, dadaloğlu da soyunun adıymış, aşiret beyi *kozanoğlu*'nun 'kaypak osmanlı' ile yaptığı savaşlarda onun yanını tutuyor, onu övüyor. zamanında bizi heyecanlandıran da bu savaşlar değil miydi: osmanlı kim, bir kere müstebid, ikincisi mürteci, oysa *dadaloğlu*'nun has türkmen olduğu, 'ezilen halkın' şarkısını söylediği besbelli, ondan yana olmazsın da kimden yana olursun.

sonra sonra, bir soru: iyi ama, osmanlı niye uğraşıyordu bu adamlarla? bir kere durumlarını saptamış olan tarihçi *cevdet paşa*'dan kimler olduklarını okuyalım: *"asker ahalisi selçukîlerden kalma türklerdir ki, varsak aşiretinden ayrılmış topluluklardır. bu dağlılar kozanoğullarının piyade askeri olup; çukurova'da ceyhan nehri'nin sağ cihetindeki göçebe aşiretler dahi onların süvari askerleri idi."* hem devlete asker ve vergi vermezlermiş, hem de birbirleriyle boğuşurlarmış. bunun tanığı *dadaloğlu*'nun kendisi, adını andığım şiirin son dörtlüğünde bakın ne diyor:

"dadaloğlu der ki göründü dağlar
aşiret kavgasın görenler ağlar"

cahit öztelli'ye bakarsanız, *'... buralarda hüküm süren kozanoğlu'nun, ingilizlerin de teşvikiyle bir gün istiklâl peşinde koşup kendi başlarına bir hükümet kur-*

masından bile korkuluyordu' iyi mi? şimdi bakın üç önemli düzeyde, 'halk ozanı' hangi tavırları temsil etmektedir:

a) üretim düzeyinde, yani ekonomik düzeyde, göçebe hayvancılığı,

b) toplumsal düzeyde, tarımsal yerleşik topluma karşı işaret düzenini,

c) siyasal düzeyde, özdevletine karşı emperyalizmle işbirliğini.

osmanlının ne istediği açık seçik görülüyor, bunları göçebelikten ve hayvancılıktan kurtarıp tarımsal üretime ve yerleşik düzene geçirmek istiyorlar, yabancı etkisinden kurtarıp osmanlılığa mal etmek istiyorlar, kendi aralarında boğuşup durmalarını, çevrelerindeki halkı tedirgin etmelerini önlemek istiyorlar, *kozanoğlu* buna hayır diyor, *dadaloğlu* da bu beyin maiyetinde ozanlık etmiyor mu onu övüyor, bunun adı da ilerici halk ozanlığı oluyor. adama gülerler yahu! biz gerçekte neye düşmüşüz bilir misiniz, hani inönü atatürkçülüğünün bir halkevi devrimciliği var ya, devrik osmanlıya karşı ne varsa anadolu'da onu tutup destekleyen, bunu yaparken de toplumsal ekonomik hiçbir irdeleme gözetmeyen, işte ona!

hangi çıkarı savunuyor?

ispanyol komünist partisi genel sekreteri *santiago carrillo*'nun ilginç bir kitabını okudum, bir yerinde şöyle bir lâf etmiş, diyor ki, toplumculukta her şeyin sınıflandırılması, sınıfsal çözümün yapılması âdettir, nedense iki şey bunun dışında bırakılmıştır, birisi sanatçılar, birisi köylüler, her ikisi de kendi içlerinde pek sınıfsal çözümlemelerle incelenmezler bütün olarak ele alınırlar, oysa öyle midir? adam haklı! köylü deyip topuna ezilmiş

gözüyle bakamazsın, ağası var, beyi var, küçük çiftçisi var, topraksızı var. ozan deyince de öyle, kimisi halk ağzıyla yazar ama kurulu düzeni ve iktidarı savunur (*veysel* öyleydi sözgelişi), kimisi halkın değil hacının hocanın çıkarını, kimisi tekkeyi mekkeyi, ya da onun fanatizmini!

bizim malum halkevi devrimciliğidir o halk şiirini toptan alıp toptan divan şiirinin karşısına koyan, oysa şu *dadaloğlu* o güzel koşmaları ve varsağılarıyla gerçekte halkın çıkarını mı savunmuştur, yoksa *kozanoğlu*'nun, daha geniş anlamda bakılırsa çağı geçmiş bir toplumsal düzenin çıkarını mı? adam 19. yüzyılda aşiret davası güdüyor, aşiret beyinin yanında, ona 'resmi' ozanlık ediyor, bir bakıma padişahın yanında ona dalkavukluk eden resmi divan ozanından hiç farkı yok!

peki 40 yılları toplumcu sanatçılarını, bugün de hâlâ 'aşiret' üstyapısından kafasını ayıklayamamış, arındıramamış bazı ozanları etkileyen neydi? bir kere halkevi devrimciliğinin beylik tutumunu aşamamaları, tamam; sonra bilimsel bir diyalektik yöntem sahibi olmakla övündükleri halde bu yöntemlerini kendi tarihlerine, kendi edebiyatlarına uygulayamamaları; nihayet, toplumcu sanatı duygusal düzeyde bir başkaldırma sanatı sanmaları!

ben bu zincirleme yanılgıların kökenini de merak ettim. ister misiniz lâfı dolaştırmadan bir iki satır da ondan dem vuralım?

burjuva kültürü olmayınca...

klasik toplumsal gelişme şemasında feodal toplum kendi içerisinde burjuvaziyi ve kültürünü yaratıyor, güçlendiriyor, sonra da bilinen çelişki bilinen sıçramayı gerçek-

leştirip yeni sınıfı topluma egemen, kültürünü de yaygın kılıyor. bu kültür, o sınıf egemen olunca, feodal kültürün ancak ayrıcalıklı soylulara ilişkin yüksek değerlerini de demokratikleştirerek kalabalıklara yayıyor, zaten demokrasinin iyi tarafı da, ilerici tarafı da burada.

osmanlı toplumu yarı sömürge bir toplum olduğundan, ancak işbirlikçi bir komprador burjuvazisi oluşabilmiş. ulusal burjuvazisi yok, olmayınca ulusal kültürü de olmuyor elbet, zaten ulusal demokratik devrimini emperyalizmle olan bir çekişmeden yararlanarak yapabiliyor, yapan da bürokrasinin, eşrafın, aydınların oluşturdukları bir tarihsel blok, müdafaa-i hukuk cemiyeti onun örgütü, kuvay-ı milliye de silahlı organı! sonunda topluma egemen olan bürokrat devrimci kadro osmanlı kültürünü yadsıyor, ümmet kültürü sayıyor bunu, ne var ki ulusal bir burjuvazisi olmadığından ulusal bir demokratik kültürü var edememiş, doğan boşluğu kapatmak için folklora başvuruyor: divan şiiri ve musikisi sarayındır, halk şiiri ve musikisi halkındır, biz ikincisinden yanayız ayrımı öyle doğuyor işte, halkevleri ve köy enstitüleri aracılığıyla da yeni yetişen, sınıfsal ve ciddi çözümlemelerini yapmadan osmanlıya kafa tutmuş herkesi toplumcu ve ilerici, halktan yana bir sanatın temsilcisi sanıyoruz. çoğunda da aldanıyoruz. folkloru ham haliyle ulus aşamasında bir toplumun kültürü saymakla aldandığımız gibi.

dadaloğlu örneği de, *köroğlu* örneği de, daha başka çok örnekler de, bizim folklorumuzun aslında hangi altyapının üstyapısı olduğunu pek güzel gösterir. 'tüfek icad oldu mertlik bozuldu' diyen bir kafayı, atılımcı ve ilerici bulmak acaba olası mıdır? tarımsal yerleşik düzene karşı göçebe aşiretçiliği savunmak geçerli sayılabilir

mi? evet, folklor yüzlerce yılın bu toplumda mayalaştırdığı bir güzellik birikimidir, bizimdir, bizdendir, eski fakat şanlı bir görkemi vardır, elbette benimser, yararlanırız, fakat onu rastladığımız ham haliyle artık sanayileşme aşamasına ulaşmış bir toplumun kültürü sayamayız, hele bu toplum içinde gelişen proletaryanın ilerici kültürü diye hiç alamayız.

nâzım, 'üç telinde üç sıska bülbül öten üç telli sazın, bize yaramayacağını' daha 30 yıllarında (belki de 20) söylememiş miydi? halk şiirinden yararlanmadı mı, yararlandı; ama âsi takımından *bedreddin*'den başkasını ciddiye almadı, *bedreddin* ise bildiğiniz gibi ilkel bir âsi değildi, öneriler, toplumsal düzen tasarılarıyla geliyordu.

(*politika*, 11 temmuz 1976)

5
meğerse neymiş

aaa bir de baktım, iş tersine!

şimdi geçmiş edebiyatımızın savunmasını kimselere vermeyen 'milliyetçi' takımı, zamanında o geçmiş edebiyatımıza karşıymış da, tarih kitaplarımıza ilk osmanlı inkılâpçıları diye geçenler, 'inkıkâpçılık' etkilerine rağmen, basbayağı hem savunmuş, hem sürdürmüşler! insana ilk bakışta tuhaf geliyor, inanılmayacak gibi! fakat doğru, bir düşünsenize, *namık kemal, ziya paşa* kuşağı basbayağı 'divan tarzında' şiir yazmışlardır. *kemal*'in vatan kasidesi, klasik kasidenin gereklerine uygundur. *ziya paşa*'nın terkib-i bendi, klasik terkib-i benddir. daha sonraki 'inkılâpçılardan' *fikret*, şiirinde yenilik diye *'müstezat'*ı kullanır, oysa bu da aruz vezni geleneği içinde olan bir şey! *fikret*'in dili derseniz, bilenler allah için söylesin, divan şairlerininkinden farklı mıdır?

ne oluyorsa oluyor...

buna karşılık, *'genç kalemler'*den başlayarak türkçeyi ve türk edebiyatını savunanlar, türkçüler, başka deyişle bugünkü 'milliyetçiler'in ağababaları olmuşlardır. başta *ziya gökalp* elbette, hece veznini geçerli kılmaya çalışanların başında o var, ayrıca 'ülkü' olarak önerdiği ülke osmanlıcadan arınmış, 'türklük' üzerine kurulmuş bir ülkedir:

bir ülke ki camiinde
türkçe ezan okunur
köylü bilir manâsını
namazdaki duanın

bu dörtlük kimin, *ziya gökalp*'ın değil mi? *mehmet emin*, hecenin bu ilk fedaisi, göğsünü döverek:

ben bir türküm dinim cinsim uludur!

dememiş miydi? o halde ne görüyoruz, yahu roller sonradan tersine dönmüş, devrimci takımı divan edebiyatına karşı gelir olmuş, 'milliyetçi' takımı ise onu savunur! doğrusu ya ümmet toplumundan ulus toplumuna geçerken dilin sadeleşmesi, kökenine uzanması olağandı, zorunluydu da; bundan, giderek ulusal bir şiirin (sanatın) doğacağını söylemek de, yanlış sayılmaz. zira ne yanından bakılırsa bakılsın, *ziya gökalp* milliyetçiliğinin somutlaşması ittihatçılar döneminde değil, kuvay-ı milliyeciler döneminde gerçekleşmiş, zaten divan tarzının terk edilmesi, heceye ve arı türkçeye yaslanan bir şiirin denenmesi de bu döneme rastlamıştır: hecenin beş şairi nedir, ne yapıyordu onlar? onları izleyen kuşak da hececi değil miydi? *nâzım hikmet*'in çıkışı gerçekleştiği halde, hececilerin borusu taa *ahmet muhib*'e kadar basbayağı ötmemiş midir?

işte bu arada ne oluyorsa oluyor, yeni rejim nasıl bir 'sarhoş padişahlar halktan kopmuş saray' görüntüsünü ilkokullardan itibaren yeni kuşaklara aşılıyorsa, o rejimin edebiyatı saydığı divan edebiyatını da, musikisini de, 'halktan kopmuş saray'ın, 'sarhoş padişahlar'ın estetiği olarak öyle yeriyor, kötülüyor. şimdi şu noktanın altını çizelim; geçmiş edebiyatımıza, bu arada divan şiirine dudak bükme, burun kıvırma bir 'sosyalist tutumu' olamadan önce, bir chp devrimciliği, bir 'halkevi

devrimciliği' tutumudur. bir ulusal demokratik devrim tutumudur yani.

yanılgı ikileniyor

peki yanlış mıdır bu tutum? vallahi, bana sorarsanız, hem doğrudur, hem yanlıştır.

doğrudur, çünkü ümmetten ulusa geçen bir toplumun kendi diliyle kendi ulusal bileşimini yapması gerekirciliğin zorunluluğudur, bu ulusal bileşim ise ister istemez ulusal içerikli, ulusal dille yapılacaktır, ümmet döneminin içeriğini o dönemin biçimiyle sürdürmek akla sığmaz.

yanlıştır, çünkü ümmetten ulusa geçişte, ulusal bileşimin, ümmet dönemi (feodal dönem) kültürünü yok sayıp da yapılamayacağını hesaba katmıyor. feodal dönem kültürü, karşıtların birliği ilkesine uygun olarak, aynı toplumsal ünitede hem sarayın hem de halkın sanatını içerir. demek ki ikisi de yararlanılacak birer kaynaktır. oysa cumhuriyet sanatı bu çelişkili mirastan yararlanıp bir ileri aşamada kendi ulusal bileşimini yaratmayı deneyecek yerde, tanzimat çıkmazına düşmüş, ulusal bileşimine maya olarak, halk şiiri ile birlikte kültür emperyalizminin önerdiği batı öykünmeciliğini geçirmiştir. bunda sanırım, ulusal demokratik devrimin ideolojisinin hazırlanmadan kendisinin gerçekleşmiş olması etkilidir. şöyle daha mı iyi anlatabilirim acaba: klasik şemada önce *voltaire, rousseau, montesquieu* gelir, sonra burjuva devrimi, bizde ise, önce devrim gelmiştir, sonra da yazarları ozanları! soylu sanatı yadsınmış, halk sanatı övülmüş, olmayan burjuva sanatının yerine batılı burjuva sanatı önerilmiştir, burjuva da değil hatta soylu sanatı.

burada yanılgı ikileniyor. önce şunun altını çizelim: bu üstyapısal benimsemenin kültür emperyalizminin sultası altına girmek tehlikesini içermesi bir yana, bir de şu çıkmazı var: divan musikisi ve şiiri sarayın, soylunun, varlıklının musikisi ve şiiridir de, onun yerine okullara kadar soktuğumuz batı klasik müziği ve şiiri sarayın, soylunun ve varlıklının müziği ve şiiri değil midir? *bach, couperin* ya da *haendel* soylulara müzik yapmıyorlar mı? *goethe, schiller, shakespeare, racine* ve *corneille* soyluların ozanı değiller mi?

ikinci noktayı bir sorunun karşılığını ararken bulacağız: bugün türk şiirini kim 'temsil' eder? sayın birkaç türk ozanı adı bakalım: *nâzım hikmet, orhan veli, fazıl hüsnü, vs...* diyeceksiniz öyle mi? içinizden hanginizin aklına *âşık veysel, âşık ihsani, âşık mahzuni* demek gelir? hiçbirinizin! neden, halk şiiri, toplumsal ortamda gerçek türk şiirinin değil, ona kaynaklık eden, kökeni ta şamanlık dönemine kadar uzanan sözlü şiir geleneğinin bir uzantısıdır da ondan! eh, bugün için geçerli olan dün için niye geçerli olmasın. dün de, türk (daha doğrusu osmanlı) şiirini gerçekte temsil eden halk ozanları değil, divan ozanlarıdır. bu halk ozanlarının önemini azaltmaz, yararlı olduklarını da yadsımak değildir, tam tersine, onlar kadar divan şiiri ve ozanlarını da yeni ulusal bileşimi kurarken ele almamız, üstüne eğilmemiz zorunluluğunu yansıtır.

acaba şöyle daha mı güzel açıklayabileceğim? hadi, onu da gelecek defa konuşalım.

(*politika*, 25 temmuz 1976)

6
olumlu yaklaşım

ne diyorduk, bakalım?

batılı ülkeler, demokratik devrimlerini başardılar mı, ne yapmışlardır, soylunun müziğini ve şiirini yığınlara yaymışlar benimsetmişler. mutfakları gibi: fransız mutfağı saray mutfağıdır ama, devrimden bu yana halkın mutfağı olmuştur. bunun gibi *ronsard* da, *vigny* de, daha bilmem kim de. biz işte bunu beceremiyoruz, konak ozanını, konak bestecisini kötülemeyi, iş ediniyor, halka benimsetmekten kaçınıyor, yerine liselerde *sophokles* okutmak gibi gariplikler yapıyoruz.

öyleyse ne diyeceğiz, ulusal estetik bileşim denenirken geçmiş dönemin estetik mirası demokratik bir yaygınlık kazandırılmak suretiyle, 'kamulaştırılacak', ulusal bileşim için değerli bir 'malzeme' olması sağlanacaktır. dur, bir dakika, bak 'malzeme' dedim. çünkü ulasal bileşim kesinlikle hem halk edebiyatı hem divan edebiyatı kaynaklarını kullanacak, fakat ikisi de olmayacaktır. neden, nasıl divan bir azınlık estetiğiyse onun gibi folklor da az gelişmişlerin estetiğidir. ham folklorla sanat olmaz, ancak yücelmiş bir estetiğin malzemesi folklordan alınabilir. nasıl ki saray ve konak sanatından da alınabilir. burada önemli olan, içeriğin çağdaş olması, ulus toplumsal ünitesinin (yine karşıtların birliği ilkesine göre) içerdiği toplumsal çelişkileri (burjuvazi/proletarya, bürokrasi/burjuvazi, emperyalizm/ulusal kurtuluş vs.) bu çelişkilerin çeşitli konaklarını yansıtmasıdır.

öyleyse divan şiirine olumlu yaklaşım hangisidir?

onu soyluların, varlıklıların şiiri sayıp kötülemek de, gerçek türk şiiri sayıp günümüzde sürdürmek istemek de diyalektik değil metafizik görüşlerdir, bağnaz ve yanlıştır, onu eleştirel bir gözle ele almak, içeriğini irdelemek, sanat tekniğine ilişkin özelliklerinden yararlanmak, böylelikle çağdaş içeriğin daha yaygın ve etkili olmasında kullanmak diyalektik ve eleştirel bir görüştür, doğrudur.

"bulut günleridir"

hadi bir de örnek vereyim.

babamın divan şiirine düşkünlüğünü şurda burda yazmışımdır, burnumu politikaya soktuğum için okuldan kovulduğum o savaş yıllarında, kışları, onun kaymakamlık ettiği kasabalarda olurdum: dışarıda inanılmaz irilikte bir ay gâvurdağlarının üzerine mavi bir kan gibi dökülür, çakallar evimizin bahçesine kadar inerdi. ben, gaz lambasının ışığında, *nedim*'den, *bakî*'den, *fuzulî*'den şiirler okurdum ona. sık sık *nailî-i kadim*'in divan şiirinin ünlü rediflerinden gibi'ye yaslanarak yazdığı bir gazelini tekrarlatırdı ki, anlasam da anlamasam da çok sevdiğimi bugünmüş gibi hatırlıyorum. işte şu şiir:

oldu eşkim gül-şen-ârâ-yı heves cûlar gibi
akdı gönlüm bir nihal-i işveye sular gibi

turfa mecnunum ki pey - pey hayal-i çeşm-i yâr
devr eder etrafımda ser-geşte âhûlar gibi

hep siyah-pûş oldular kasd-ı şebihun-ı dile
girdiler müjganların bir cenge câdûlar gibi

bir nihal-i âhûdur kaddün hevâsıyla gönül
sahn-ı gül şende hırâman serv-i dil-cûlar gibi

âb ü tâb-ı tal'ât-ı ebkâr-ı nazmın nâ'ilî
ta'n eder âyine-i hurşide meh-rûlar gibi

neleri anlattığını eskiler anlamıştır, yenilere uzun uzun yazmaya gerek yok, gül bahçesinden, naz fidanından, çevrede şaşkın ceylânlar gibi dönen sevgilinin gözlerinin hayalinden filan söz ediyor.

12 mart sonrasının en karanlık günlerinde durumu anlatan bir şiir yazmayı tasarlayınca, ben bu sesi kullanmayı düşündüm, aynı kafiye ve rediflerle acaba tamamiyle çağdaş ve içeriğiyle ilerici bir şiir deneyebilir miydim? denersem, bu 'nazire' hem türkiye'de 70 yılları başında yaşanan toplumsal ve siyasal bir dramı anlatır, hem de bin yıllık türk şiirinin sesini sürdürebilir miydi?

şimdi *"tutuklunun günlüğü"*nden, bu deneyin verdiği şiiri, 'bulut günleridir'i aktarıyorum:

bulut günleridir/akar uykular dumanlı sular gibi
kuytu göllerde salınır rüyalar kuğular gibi

kırık aynalarda balkısa da gün kızıllığı / kanma
bastırır tamtamlarıyla karanlık yamyam korkular gibi

vampirler okşar yalnızlığını ipek baykuşlar büyür
uğuldar damarlarının ağacı ıssız korular gibi

karanlığın ufunetinden öyle bozulmuştur ki yıldızlar
iliklerine geçer titreşimleri fosforlu ağular gibi
üreyip bir devin gırtlağından zalim gümbürtülerle
bin yıllık sorular gelir ateşten burgular gibi

ölümdür bekleriz hükmü dünya bir duruşmadır sürer
ellerimizde yüreklerimiz vurulmuş kumrular gibi

toplumcu bir şiiri ana avrat sövmek, ya da onurlu bir ozanın düzyazıya koymaya bile utanacağı sıradan cüm-

leleri mısra diye sıralamak sananlara sözüm yok, onlar için şu aktardığım şiir belki yakışıksız bir estetik çaba, belki romantik bir uğraştır; bana sorarsanız türk şiir geleneğini çağdaş koşullar ve içeriklerle yenileyip ona çağdaş bir halka olarak eklenen yeni bir bileşim.

bunun sosyalistlik açısından da geçerli olduğunu anlamamız içinse galiba şu bulmacayı çözmeniz gerekecek.

incesini aramazdı, ama...

şu satırların yazarını söyleyebilir misiniz?

"... edebiyat sanatının tekniğini bilmedikçe 'ruh mühendisi' olunamaz. bunun için de yazar tekniğinin, kendisine özgü bir dizi özelliğinin olduğunu kaydetmek gerekir. silahlarınız çoktur ve çeşitlidir. sovyet edebiyatı, (tür, stil, biçim, yordam gibi) çeşitli edebi yaratış araçlarından, geçmiş bütün dönemler boyunca bu alanda kullanılmış olanlarının en iyilerini seçerek, çeşitlilikleri ve bütünlükleriyle kullanabilmenin bütün olanaklarına sahiptir. bu açıdan bakılırsa denilebilir ki, teknik ustalık geçmiş devirlerin edebi mirasının eleştirel sindirimi (assimilation) asıl amacı oluşturmaktadır ki, bu gerçekleştirilmedikçe 'ruhların mühendisi' olunamaz."

usta bir sosyalist ozanın, geçmişteki bütün dönemlerin ve bütün sanat çabalarının eleştirel bir sindirimini yaparak yararlanması zorunluluğunu söyleyen bu yazar, devrimci yobazlıkta az bulunur bir hırtlığa ulaşmış olan, ünlü *andrey jdanov*'dur. stalinci dönemin estetik uzmanı geçinir, kişiye tapma ve bürokrasiyi övme adına yazarları *(akhmatova, zoşçenko)*, bestecileri *(şoştakoviç, haçaturyan, prokofiyev)* suçlar, dergileri yerer *(zvezda* ve *leningrad)*, hayatlarını söndürürdü. öyle hagaragort, öyle slogancı ve incesini aramayan bir sanat tutumu vardı.

evet, o bile, bizdeki hızlıların tersine sosyalist bir sanatçının kendisinden önceki bütün sanat çabalarını ve dönemlerini sindirmek zorunluluğunu ileri sürüyor, varın gerisini siz çıkarın. o kadarla da kalmaış üstelik, şunları da eklemiş:

"... tinsel ve özdeksel (ruhi ve maddeci) kültürün bütün öteki alanlarında olduğu gibi, proletarya, dünya edebiyatındaki en iyi şeylerin mirasçısıdır. burjuvazi edebi mirası çarçur etmiştir, bizim ödevimiz, onu derleyip toparlamak, eleştirel bir tutumla sindirdikten sonra daha ileri aşamalara götürmektir."

ne haber, 'halkevi' ilericileri?

(*politika*, 8 ağustos 1976)

ne kadınlar sevdim zaten yoktular / yağmur giyerlerdi sonbaharla bir /
azıcık okşasam sanki çocuktular / bıraksam korkudan gözleri sislenir /
ne kadınlar sevdim zaten yoktular / böyle bir sevmek görülmemiştir

Attilâ İlhan'ın gönüllere girmiş, dillere sinmiş, okuyan herkes için adeta içselleşmiş şiirlerinden biridir "böyle bir sevmek." İmkânsız aşkları, kent aşklarını, aşkların "düşbozumlarını" öyle bir tonda yazmış, söylemiştir ki, unutulmaz olmuştur pek çok şiiri gibi. *Böyle Bir Sevmek*'teki şiirler insanı tüm boyutlarıyla; duyguları, korkuları, acıları, sevinçleriyle ve toplumsal olduğu kadar bireysel diyalektiğiyle ele almakta, bizi bize anlatmaktadır.

ne kadınlar sevdim zaten yoktular / yağmur giyerlerdi sonbaharla bir / azıcık okşasam sanki çocuktular / bıraksam korkudan gözleri sislenir / ne kadınlar sevdim zaten yoktular / böyle bir sevmek görülmemiştir

Attilâ Ilhan'ın gönüllere girmiş, dillere sinmiş, okuyan herkes için adeta içselleşmiş şiirlerinden biridir "böyle bir sevmek." İmkânsız aşkları, kent aşklarını, aşkların "düşbozumlarını" öyle bir tonda yazmış, söylemiştir ki, unutulmaz olmuştur pek çok şiiri gibi. *Böyle Bir Sevmek*'teki şiirler insanı tüm boyutlarıyla; duyguları, korkuları, acıları, sevinçleriyle ve toplumsal olduğu kadar bireysel diyalektiğiyle ele almakta, bizi bize anlatmaktadır.